

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

-PANEL-

**“TÜRKİYE EKONOMİSİ VE IMF
POLİTİKALARI”**

SUNUCU- Sayın konuklar, “Türkiye Ekonomisi ve IMF Politikaları” konulu panele hoş geldiniz.

Açılış konuşmalarını yapmak üzere Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü Prof. Dr. Sayın Enver Hasanoğlu’nu davet ediyorum.

Prof. Dr. ENVER HASANOĞLU (Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü)- Sayın konuklar, sevgili öğrenciler, bugün hem hava güzel, hem de hocamın dediği gibi sınav var. Müşterimiz biraz az gibi gözüküyor.

Bildiğiniz gibi Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi olarak bundan önce birkaç sempozyum düzenledik. Bunlar güncel konulardı. Hatırlayacağınız gibi birisi Kıbrıs, bir diğeri Ortadoğu ve muhtemel gelişmeler, bir diğeri de Avrupa Birliği. Bugün Türkiye’yi yakından ilgilendiren bir diğeri önemli konuya geçiyoruz; IMF Politikası ve Türkiye’nin ekonomisi.

Biz, hepinizin bildiği gibi IMF programların iyi bir şekilde uygulamamıza rağmen, programlarda öngörülenlerle sonuçlar aynı olmamaktadır. İşte vatandaşların kafasını meşgul eden sorulardan birisi budur.

Bir diğeri konu: 2000 yılında uygulamaya başladığımız program ile ekonomideki bozuklukların düzeltilmesine yönelikti; ancak bu programlar uygulanırken, yine hepinizin bildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti olarak iki sefer krize girdik. “Bunun da açıklanması gerekir” diye düşünüyorum.

Bir diğeri konu: Bu programları uyguluyoruz. Vatandaş olarak insanın aklına ne gelir? Borç yükümüzün azalması lazım; ama borç yükümüz artıyor. Onun için bunları bir vatandaş olarak sormak zorundayız.

Yine bu panelde vurgulamamız gereken bir konu da, ekonomimizin 2003 yılındaki durumu ve uyguladığımız programlarla hangi noktaya ulaşmak istediğimiz ve bugünkü verilerle bunun mümkün olup olmadığıdır.

İşte bugün bu seminerde, işin ehlini, uzmanlarını buraya davet ettik. Eksik olmasınlar kabul ettiler. Bu münasebetle teşekkürlerinizden dolayı hepinize teşekkür ediyorum. Panelin başarılı geçmesini diliyorum. Panelistlere ve sizlere ve Stratejik

Araştırma Merkezi Yönetim Kuruluna ve Genel Sekreterimiz Ayfer Yılmaz Hanımefendiye teşekkür eder, hepinize saygılar sunarım.

SUNUCU- Değerli konuklar, şimdi de konuşmalarını yapmak üzere Başkent Üniversitesi Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Sayın Korkut Ersoy'u ediyorum.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. KORKUT ERSOY (Başkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı)- Hoş geldiniz efendim.

Sevgili misafirler, sayın bakanlar, Müsteşarım ve sevgili öğretim üyesi ve öğrenci arkadaşlarım, Rektörüm Prof. Dr. Mehmet Haberal, biliyorsunuz kendisi transplantasyon cerrahı ve gene bugün olağanüstü bir durumla karşı karşıya ve hastaneden, ameliyatlardan dolayı ayrılamadı. Yalnız panele katılmaya çalışacağını kendisi arayıp haber verdi. Ben, o yüzden size “hoş geldin” konuşması olarak, benim IMF ile ilgili, Türkiye'nin ekonomik politikalarıyla ilgili benim aklımdaki soruları tekrar etmeye çalışacağım.

Bilimler tarihine baktığımızda bazı atlamalar gözlüyoruz. Bunlar, Amerika Birleşik Devletlerinde başlayan, dünyada büyük etkisi gözlenen 1930'lardaki büyük bunalım. Arkasından İkinci Dünya Savaşı, büyük yıkımlar, ülkelerin yeniden yapılanma çalışmaları ve o dönemlerde ortaya çıkan IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar.

IMF, bizim Türkiye'deki literatürümüze çok temelli girmiş organizasyonlardan biri. Kimse onu “Uluslararası Para Fonu” diye Türkçe ismiyle bilmiyor aslında; herkes “IMF” olarak biliyor, belki onun yan kuruluşu olarak sayabileceğimiz “Dünya Bankası” olarak biliyor.

IMF, uluslararası rekabeti geliştirme, ticareti geliştirme gibi amaçlarla kuruldu; fakat dünyadaki ülkeler, birbirine benzer ekonomik gelişmeleri bu zaman içinde de göstermediler, kurulduğu zaman da benzer değildi. O zaman belki savaştan kendini daha az zararla kurtarmış ülkeler ve ekonomiler vardı, yıkılmış, bitmiş ekonomiler vardı, gelişmekte olan ekonomiler vardı. Bu anlamda Uluslararası Para Fonu, zaman

içinde değişen politikalarıyla gelişmekte olan ÷lkelere yöneldi. Gelişmekte olan ÷lkelere Dünya Bankası aracılığıyla, projeler aracılığıyla fonlar yönlendirdi ve sonuçta onların da diğer gelişmiş ÷lkelerle rekabet etme gücünü artırmasını hedefledi. Uzunca bir süredir de bunu devletin ekonomiden el çekmesini hızlandıracak kimi özendiricilerle güçlendirdi. Bunlardan çok iyi bildiğimiz, özelleştirme faaliyetleri diye düşünüyorum. Bunun yanında halen daha bugün çok hararetle tartıştığımız devletin küçülmesi, devletin tasarruf içinde olması gibi tedbirler de var.

Benim aklımdaki en önemli soru, yabancı ÷lkelerdeki gibi işçinin, çalışanın üretkenliğinin farklı olduğu; yani gelişmiş ÷lkelerden farklı olduğu, sosyal yaşantının farklı olduğu, teknolojik gelişmenin farklı olduğu bizimkine benzer gelişmekte olan ÷lkeler acaba nasıl serbest piyasa ekonomisinde uluslararası rekabete açılacak, bunlar nasıl kendi ekonomilerini geliştirecek, bu kadar zayıf sermaye birikimlerini nasıl bu alana yansıtabilecekler? Benim bir vatandaş olarak gözlediğim yapılanmada, bu çok ciddi bir sorun olarak gözleniyor ve devletin küçülmesi çalışmalarında tabii dünyanın hiçbir yerinde devletin rolünden vazgeçmediği, eğitim, sağlık, güvenlik gibi konulardaki küçülmeyi nasıl gerçekleştireceği benim başlıca merak konum; çünkü tahmin ediyorum ÷lkelerdeki toplumsal sözleşmenin ayakta durması için bu temel şeyler çok önemli diye düşünüyorum.

Bu nedenle ben bu panelde Türkiye'nin çok kıymetli uzmanlarından, çocuklarımızın, öğrencilerimizin gelecekte yaşayacağı, Türkiye'nin nasıl bir şey olacağını hayal etmek istiyorum. Panele katılan sayın bakanlara, öğretim üyelerine ve öğrencilerimize panelin faydalı geçmesini diliyor, saygılarımı sunuyorum.

SUNUCU- Konuşmalarını yapmak üzere Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Sayın Fatih Özatay'ı davet ediyorum.

Buyurun efendim.

FATİH ÖZATAY (Merkez Bankası Başkan Yardımcısı)- Teşekkür ederim.

Ben de, nasıl Sayın Rektör gelemediyse, gelemeyen Sayın Başkanı temsil ediyorum. Bildiğiniz gibi yeni yaşamız çerçevesinde Merkez Bankası yılda iki kez, şeffaflık anlayışı gereği Mecliste sunum yapıyor. Sayın Başkan da sabah 10.30'da

başlayan, ben ayrıldığımda hâlâ bitmemiş olan sunumdaydı. Kendisi adına, Merkez Bankası Başkanını bu seminere davet ettikleri için Başkent Üniversitesinin yetkililerine ve Stratejik Araştırmalar Merkezinin sayın yetkililerine bir kez daha teşekkür ediyorum.

Benden daha çok, Merkez Bankasının bu uygulanan program çerçevesindeki politikaları üzerinde durmam istendi. Ben, bu kısa konuşmamda bunu yapacağım; ama daha önce bu programa gelirken -Ben buna IMF programı demeyeceğim. Bunun bir ismi var; güçlü ekonomiye geçiş programı. Bu, Türkiye'nin programı- Türkiye ekonomisinin temel özellikleri nelerdi, bu program bu özelliklerden kaynaklanan sorunlara ne ölçüde yanıt veriyor, program uygulanırken ek başka ne tip özellikler çıktığı üzerinde durmak istiyorum; çünkü özellikle birkaç nokta var ve yanlış anlaşılabilir. Uygulanan programa da belki bu çerçevede bakmak gerekiyor. Daha sonra üçüncü kısımda da 2003'te Merkez Bankası ne yapacak, ne yapmaya çalışacak, kısaca onun üzerinde durmak istiyorum. Panelistler zaten sadece Merkez Bankası politikalarını değil, ayrıntılı bir şekilde bütün programı ele alacaklar.

Bildiğiniz gibi 1980'lerden itibaren bakıldığında Türkiye ekonomisinin çok dikkat çekici bazı özellikleri var. Onar yıllık dönemler itibariyle alınıncaya -70-80, 80-90, 90-2001- hemen dikkati çeken şey, ortalama olarak enflasyon giderek yükseliyor. Rakamlar tam aklımda değil; ama onar yıllar boyunca ortalama enflasyon yükseliyor, buna karşılık ekonominin ortalama hızı da tam tersine düşüyor; 70-80 arasında en yüksek, sonra 90-2000 arasında ortalama olarak en düşük. Tabii aradaki bazı yıllar yüksek, düşük olabilir; ama aynı zamanda büyümedeki oynaklık artıyor; yani bu ortalama etrafındaki dalgalanma çok yükseliyor. Bir bakıyorsunuz ekonomi artı yüzde 8 büyüyor, bir bakıyorsunuz eksi 6 daralıyor, bir sıfır gidiyor, oynaklık artıyor. Oynaklık demek, tabii ki belirsizlik demek, insanların önlerini görememesi demek, risklerin artıyor olması demek.

Aynı zamanda 80'den itibaren bir liberalizasyon sürecine girmişiz. Bu liberalizasyon süreci, 1989 ve 90 yılında alınan kararlarla sermaye hareketlerinin de serbest bırakılmasıyla doruk noktasına ulaşmış. Temel amaçlardan bir tanesi de ekonomideki tasarruf hacmini artırmak, mali piyasaları derinleştirmek, böylelikle mali piyasalarda toplanan artan tasarrufların reel sektöre aktararak, büyümeye kanalize

edilmesi. Peki, bu ne ölçüde olmuş? Gerçekten yine bu dönemleri alınca -80-90, 90-2000. Bu tablolar, panelistlerden Güven Sak'la yaptığımız bir ortak çalışmada var-gerçekten mali piyasaların derinleştiğini görüyorsunuz. Mesela bankacılık sektörünün bilançosuna bakınca, milli gelire oran olarak bakınca, özellikle de 70-80 dönemiyle karşılaştırıldığında önemli bir artış var; ama buna karşılık bankacılık sektörünün ekonomiye açtığı kredi miktarında reel olarak hiçbir artış yok. Aksine, bazı dönemlerde; üçüncü dönemde, 90-2000-2001 döneminde kredilerin milli gelire olan oranında düşüş var; yani bir yandan enflasyon artıyor, bir yandan büyüme azalıyor, bir yandan büyümedeki volatilité artıyor, riskler artıyor, "mali piyasalarda derinleşme yaptık" diyoruz. Gerçekten bankacılık sektörü büyüyor; ama bankacılık sektörü kendisinden beklenen işlevi de yerine getiremiyor, kredi hacminde bir artış yok. Bu işte bir gariplik var.

Bunun nedenlerinin başında ne geldiği bir sır değil. Nedenlerin başında makroekonomik politikalaradaki istikrarsızlık var. Aynı dönemde bakınca, özellikle iç borç stokunun milli gelire oranının katlanarak arttığını görüyoruz, reel faizlerin yükseldiğini görüyoruz. Dolayısıyla bankacılık sektörü de kendisinden beklenen işlevi veya mali liberalizasyon çerçevesinde kendisinden beklenen işlevi de yerine getiremiyor. Daha çok artan kamu finansman ihtiyacını karşılamakla uğraşiyor.

2000'lere geldiğimizde böyle bir tablo var. Tabii reel olarak artan borç stoku, sürdürülebilir bir politika değil; yani bunu bir matematiksel denklem olarak yazıp baksanız, limit sonsuza gidiyorken, borç stoku da patlayarak artıyor. Dolayısıyla "bu, sürdürülemez bir durumdur" denir; ama her sürdürülemez durum da bir miktar sürdürülebilir. Hiçbir teori bu sürdürülemez durumun nerede biteceğini, duvara nerede toslanacağını söylemez; ama sürdürülemez olduğunu söyler. O dönemlerde uygulanan politikalarda, özellikle 90'dan sonra bu kaçınılmaz son, sürekli ertelenmiş. Arada birtakım istikrar programları çabaları olmuş; fakat kaçınılmaz son da sürekli ertelenmiş.

Biz, 2000'de uygulanmaya başlanan programın öncesine geldiğimizde, bu sorunlarla geldik; ama bu sorunlar kendilerini, bankacılık sektöründe bir bozulma olarak gösterdiler. Özellikle bankacılık sektörünün döviz pozisyonlarının açılmasında, geri dönmeyen kredilerin artışı şeklinde ya da aktif-pasif arasındaki vade

uyuşmazlığının artması şeklinde kendini gösterdi. Bu demektir ki, o dönemde bankacılık sektöründe hem kredi riski, hem faiz riski artmıştı. Böyle bir yapıda 2000 programı ortaya geldi.

2000 programı, bildiğiniz gibi önceden açıklanan bir kur rejimine dayanıyordu. Ben buna “sabit kur rejimi” diyeceğim. “Sabit” lafı çok doğru değil, “artış hızı sabit kur rejimi” ama daha kolay olması “sabit kur rejimi” diyeceğim. Temelinde bu vardı, yapısal reformlar vardı, üçüncü bir ayak olarak da tabii ki her istikrar programında olmazsa olmaz koşulu hem mali, hem de parasal disiplin vardı. Bu krizin nedenleri belki tartışılacaktır. Bu, uzun bir konu. Böyle bir konuşmada bunun ayrıntısına girmeye gerek yok. Burada çok farklı görüşler de var; ama bence temel nedenlerinden bir tanesi ve en başlıcası, bankacılık sektörünün sorunlarının çözümlenmemiş olması ve bu çözümlerin de ertelenmiş olmasıydı. Zaten kriz de bankacılık sektöründe baş gösterdi.

Biz, 2001 Şubat krizinden sonra, krizin nedeni olan bankacılık sektörünün, krizden en çok etkilenen kesimlerden birisi olduğunu gördük. Kamu bankalarında ve bazı özel bankalarda sorunlar, 2001 Şubatından sonra had safhaya ulaştı. İşte 2001 Mayısında uygulamaya konulan bu güçlü ekonomiye geçiş programı böyle bir ortamda uygulanmaya başlandı. Bozuk bir bankacılık sektörü. Her banka olmayabilir; ama en azından bir kısmı bozuk. Sabit kur sistemi çökmüş. Bir daha bu kur sistemini çapa olarak kullanmak mümkün değil. Çok yüksek bir enflasyon var. krizden sonra kur patlamış, enflasyon yukarı çıkmış, faizler inanılmaz boyutlara çıkmış. Böyle bir yapı.

Güçlü ekonomiye geçiş programı, bunlara çözüm bulmayı hedefledi. İlk önce tabii mali piyasalardaki çıkan yangını söndürmesi gerekiyordu. İki; onu çözdükten sonra bankacılık sektöründeki sorunları kalıcı biçimde ele alması gerekiyordu. Üç; çok yüksek düzeylere çıkan borç stokunun, tekrar sürdürülebilir düzeylere indirilmesi gerekiyordu. Tabii ki bunlar iktisat politikası için yeterli amaçlar değil. Nihai amaç olarak da sürdürülebilir bir büyüme hızı, daha adil bir gelir dağılımı, istihdamın artırılması ve bütün bunlar yapılırken de, tüm bunlara ulaşılırken de fiyat istikrarının sağlanması. Böyle bir yapı; fakat bildiğiniz gibi 2001 programının uygulamaya

geçmesiyle kiriz nedeniyle kredibilitelerini kaybeden uygulayıcıların da olduğu bir ortamda güveni sağlamak çok zor olmaya başladı.

Tabii bu güven sağlayamama problemine, o dönemdeki program üzerinde yapılan tartışmaların da katkısı oldu. Bunları tekrarlamama gerek yok. Bunlar, hatırlardadır. Bu tür tartışmalar, özellikle yetkili kesimlerde olan bu tür tartışmalar ilk ayda programın sürdürülebilirliği hakkındaki şüpheleri de artırdı. Halbuki böyle bir program, borç stokunun çok yüksek olduğu ekonomilerin temel özelliklerinden birisi, bekleyişlere çok duyarlı olması. Tabii ki her ekonomi bekleyişlere duyarlıdır; ama özellikle borcun her an çevrilebilirliğinin sorgulandığı ekonomiler, borcun çok yüksek olduğu ekonomiler ve kısa vadeli olduğu ekonomiler, bu tür bekleyişlere son derece hassas olurlar.

Politik arenadaki her gelişme, herhangi olumsuz bir gelişme kendini hemen reel faizlerde yükseklik olarak ve döviz kurlarında yükseklik olarak o dönemde kendisini gösterdi; fakat bunlar nihayet Temmuz, Ağustos aylarına gelince sona erer gibi oldu; fakat bu sefer de 11 Eylül ortaya çıktı. 11 Eylülden sonra hem dönemin iktidarının 2002 programı için tekrar ciddi bir mali istikrar anlamına gelen yüzde 6,5 faiz dışı fazla hedefini amaçladığını belirtmesi, aynı zamanda IMF'nin de ek desteğinin birleşmesiyle, bu iki unsurun birleşmesiyle, sadece IMF'nin ek desteği değil; ama özellikle bu mali istikrar hedefinin birleşmesiyle birden bu bekleyişler tamamen tersine döndü.

Şimdi burada dikkate alınması gereken, 2002'de olanları ve 2003'de şu ana kadar olanlar ve bundan sonra olabilecekleri irdelerken dikkate alınması gereken bir iki özellik daha var; ama bütün bu özellikler temelde bir noktaya dayanıyor, demin belirttiğim noktaya dayanıyor. O nokta da borç stokunun yüksek olduğu ülkelerde borcun çevrilebilirliğine ilişkin bekleyişler, hem faizler üzerinde, hem döviz kuru üzerinde son derece belirleyici oluyor. Mesela, burada birtakım yanlış düşünceler var. deniliyor ki; "Bu program, enflasyonu düşürmeyi hedefliyor. Enflasyonu düşürürken nasıl olacak da biz büyümeyi sağlayacağız? 2002 büyüme hedefi olan yüzde 3 büyüme hedefi için, bu yüzde 3 büyüme hedefi eksi yüzde 7'den, eksi yüzde 8'den, artı yüzde 3'e nasıl geçeceğiz, buna geçerken enflasyon nasıl düşecek?"

Şimdi burada gözden kaçan bir şey var. Bu, Türkiye ekonomisinin önemli bir özelliği. Merkez Bankası son duyurularında bunun çok üzerinde duruyor ve ilk defa 2001 Ağustosunda duyurdu; ama özellikle son duyurularında çok üzerinde duruyor, o da şu: Faiz dışı fazla verilmesi, tabii doğrudur, standart textbook yaklaşımı çerçevesinde toplam talebi azaltıyor. Sonuçta vergileri artırılıyorsunuz, harcamaları kısıyorsunuz. Bu, toplam talebi azaltıcı bir unsur. Toplam talebi azalttığı için de bunun standart çarpan etkileriyle büyüme üzerine olumlu bir etkisi olmaması gerekiyor; ama burada gözden kaçırılan bir şey var, bu standart değil.

Öte yandan ekonomideki dinamiklerin temel belirleyicilerinden bir tanesi, eğer borcun çevrilebilirliği üzerindeki kaygılarsa, düşüncelerse, o zaman borcun çevrilebilirliğine siz ekonomik birimleri ikna ediyorsanız, bu daha düşük reel faiz ve daha istikrarlı kur olarak kendisini gösteriyor, kriz beklentilerini ortadan kaldırıyor. Böyle bir ortam hem tüketim talebinin, hem de yatırım talebinin arttığı bir ortam; çünkü insanlar 1 ay sonra kriz bekliyorsa, 3 ay sonra kriz olabilir kaygısını taşıyorlarsa, birtakım harcamalarını öteliyorlar; yani “buzdolabını yenilemeyeyim, şu tatile iki hafta gideceğime üç gün gideyim” diyor. Yatırımcı, önünü göremediği için yatırım yapmıyor. Dolayısıyla temel nokta, burada yine borcun çevrilebilirliği hakkındaki kaygılar oluyor.

Peki, burada faiz dışı fazlanın rolü nerede? Şurada: Biliyorsunuz bir borcun milli gelire oranı için bir denklem yazarsınız, muhasebe özdeşliğinden 4 tane temel unsura bağlı olduğu ortaya çıkar. Eğer faiz dışı fazla veriyorsanız, borcun milli gelire oranı diğer unsurlar aynı kalmak üzere düşer, yüksek büyüme hızını yakalıyorsanız düşer, yerel faizleri düşürebiliyorsanız düşer, bir de Türkiye’de borcun yapısı nedeniyle -bir kısmı döviz cinsinden, bir kısmı dövize endeksli- reel kur eğer artmıyorsa; yani kur istikrarlıysa, Türk Lirası reel olarak değer kaybetmiyorsa ve yine diğer unsurlar aynı kalmak üzere borcun milli gelire oranı düşer.

Peki, bir iktidarın elinde veya iktisat politikası uygulayıcılarının, karar alanların elinde hangisi bunlardan araçtır? Reel faizi kontrol edebilir mi, büyüme hızını “Türkiye yüzde 5 büyüsün” demekle yakalayabilir mi ya da “reel koşul olsun” demekle bunu yapabilir mi? Yapamaz. Bunlardan sadece faiz dışı fazlayı kontrol ediyor. Faiz dışı fazlayı kontrol ederek, faiz dışı fazla hakkında ciddi olduğu konusunda ekonomik

birimleri ikna edebilirse borcun çevrilebilirliğine ikna eder, dolayısıyla daha düşük reel faiz, daha istikrarlı kur olarak zaten bu kendisini gösterir, borç stokunun milli gelire olan oranını da azalır. Aynı ortam, enflasyonu düşürmenin de bilindiği gibi vazgeçilmez koşuludur.

Enflasyonu düşürmenin sihirli çözümleri yok. Başta mali disiplin geliyor, sonra parasal disiplin geliyor Aynı ortam, enflasyonu düşüreceğiniz bir ortam. Aynı ortam, büyümeyi de sağlayabileceğiniz bir ortam. Nitekim 2002 yılında bütün beklentilerin aksine Türkiye Ekonomisi yüzde 7.8 gibi bir büyüme hızı yakaladı, enflasyonda hedef olan yüzde 35'in bile altına düştü; yüzde 29 dolaylarında gerçekleşti.

Peki, buradan 2003'e gelirse, Merkez Bankası 2003'te ne yapacak. Aynı 2002'de yaptığını yapacak, belki 2003'te bunun üzerine de bir miktar ekleyecek. Bir kez dalgalı kur rejimi devam edecek; çünkü dalgalı kur rejimi hem bir şok emen bir rejim; dışsal şoklar olduğunda, Irak, vesaire gibi o şokların etkisini emen bir rejim, aynı zamanda da çok çektiğimiz dolarizasyon olgusuna çok uzun dönemde deva olabilecek bir rejim. Aynı zamanda öğretici, eğitici unsuru var. Yanlış yapıldığı zaman bu kendisini hemen kurda gösteriyor. Bu devam edecek. Merkez Bankası neredeyse saf bir dalgalı kur rejimi uyguluyor. Son 20 aydır ya da Ağustos 2001'den itibaren müdahale sayısı biliyorsunuz -rakam hafızam iyi değildir- ya 4'tür ya 5'tir. Tabii hepsi kamuoyuna açıktır tabii. Neredeyse saf bir dalgalı kur rejimi var. Bu devam edecek.

İkincisi; Merkez Bankası gene tek amacı olan enflasyon hedefine ve fiyat istikrarına ulaşma hedefine uygun olarak para politikasını yürütecek. Bu demektir ki Merkez Bankası, faiz silahını, kısa vadeli faizleri sadece ve sadece, başka hiçbir kaygı olmadan enflasyon hedefine yönelik olarak kullanacak. Burada da bazen yanlış anlamalar oluyor; ama artık bu yanlış anlamalar azaldı. Merkez Bankası geçmiş enflasyona bakmıyor. Geçmiş enflasyondan tabii ki ders çıkarıyor, geçmiş enflasyonun arkasındaki nedenleri araştırıyor; ama onun için önemli olan önümüzdeki dönemdeki enflasyonun hedefe ulaşip, ulaşmayacağı. Faiz kararını buna göre alır. Diyelim ki Mart ayı enflasyonu yüksek çıkabilir ya da Nisan enflasyonu yüksek çıkabilir; ama Merkez Bankası daha sonraki aylarda oluşabilecek enflasyonu, yaptığı model çalışmaları çerçevesinde hedefe yakınlaştığını düşünüyorsa, faiz kararlarını buna göre alıyor. Bunun iyi anlaşılması gerekiyor. Faiz kararlarını

büyümeye bakarak ya da ödemeler dengesine bakarak ya da Hazinesin borçlanmasını kolaylaştırma amacıyla kesinlikle almıyor. Bu ne kadar iyi anlaşılırsa, o kadar reel faizler üzerinde de olumlu etkisi olacağını sanıyorum. Buna devam edecek. Biz buna “örtük enflasyon hedeflemesi” diyoruz.

Niye açık enflasyon hedeflemesi değil? Merkez Bankası, açık enflasyon hedeflemesine 2003 yılı başında -daha önce duyurmuştu- geçmek istiyordu, hatta 2002 yılı içinde geçmek istiyordu; fakat bu erken seçim öncesinde oluşan belirsizlik ortamı bunu engelledi. Daha sonra Irak Savaşı gündeme geldi. Bu belirsizlikler şimdi ortadan kalktı. Aynı zamanda maliye politikasında da bir miktar daha olumlu yol alınması nedeniyle Merkez bankası açık enflasyon hedeflemesine de geçecek; ama bütün bunları söylerken, şunun altını tekrar çizmek gerekiyor: tek başına para politikasıyla, Merkez Bankası politikalarıyla enflasyonla mücadele etmek mümkün değil, teorik olarak da mümkün değildir. Bu, hiçbir ülkede olmamıştır. Dolayısıyla mali disiplin, bu programın vazgeçilmez koşullarından birisidir. Bu anlamda hedeflenen faiz dışı fazla çok önemlidir. Bunun piyasalar tarafından olumlu bulunması çok önemlidir. Bu koşullar çerçevesine Merkez Bankası da bu politikalarını enflasyon hedefine kilitlenmiş bir şekilde yürütecektir.

Bu çerçevede bir diğer önemli konu, bankacılık sektörünün sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasıdır. 2001 ve 2001’de bu çerçevede bir dolu adım atılmıştır, kamu bankalarındaki sorunlar temizlenmiştir, özel bankalardaki sorunlu bankalar sistem dışına çıkarılmıştır ve en sonunda da Yeniden Sermayelendirme Kanunuyla bankacılık sektörünün sıhhatine kavuşturulması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bunlar yeterli midir? Tabii ki yapılacak başka şeyler de olabilir. Belki panelde de tartışılacaktır; ama özellikle büyüme açısından bu, yine vazgeçilmez koşullardan biridir. Bütün bunlar yapılırsa, gereksiz tartışmalarla vakit kaybedilmezse, bu programa kilitlenirse, 2002’de başarılı olan bu programın, 2003’te ve daha sonra da başarılı olmaması için hiçbir neden yoktur. Şu anda enflasyon hedefiyle, gerçekleşen enflasyon arasında bir miktar olumsuz yönde fark olmasına rağmen, bu politikaların uygulanmasıyla yüzde 20 enflasyon hedefinin çok rahat tutturulacağını düşünüyorum, aynı zamanda hedeflenen büyüme hızına da ulaşılabileceğini düşünüyorum, konuşmamı burada noktalıyorum.

Tekrar teşekkür ederim.

SUNUCU- Değerli konuklar, Türkiye Ekonomisi ve IMF Politikaları panelini yönetmek üzere Başkent Üniversitesi İktisat Bölümü Başkanı Prof. Dr. Sayın Servet Mutlu'yu davet ediyorum.

Buyurun Hocam.

Şimdi de panelistlerimizi davet etmek istiyorum. Hazine Müsteşar Yardımcısı Sayın Ferhat Emil, Merkez Bankası Para Politikası Kurulu Üyesi Doç. Dr. Güven Sak, Bilkent Üniversitesi İktisat Bölümü Başkanı Prof. Dr. Sayın Erinç Yeldan'ı davet ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Rektör Yardımcım, sayın meslektaşlarım, sayın konuklar ve sevgili öğrenciler, ben panel başkanı olarak konularında çok yetkin uzmanların, güncel konuları tartışacağından eminim.

Ben, meseleye tarihsel bir perspektiften yaklaşmak istiyorum ve bu yaklaşımla, burada yapılacak, daha çok güncel konularla ilgili tartışmaya bir arka plan oluşturabileceğim düşüncesindeyim. Şimdi IMF nedir, nasıl oluşmuştur, genel olarak politikaları nelerdir, Türkiye ile IMF ilişkileri tarihsel olarak nasıl olmuştur ve Türkiye'yi IMF ile sık sık karşı karşıya getiren zihniyet meselesi nedir, temel sorunlar nelerdir? Ben, izninizle bu konular üzerinde yoğunlaşmak istiyorum.

Şimdi özellikle öğrenciler açısından kısaca IMF'nin oluşumu üzerinde durmak istiyorum. IMF, 01-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında, Amerika'nın New Hampshire Eyaletinin Bretton Woods Kasabasında toplanan ve 44 ülke temsilcisinin katıldığı ve savaşın meydana getirdiği ekonomik sorunların nasıl çözümlenebileceğini ve savaş sonrası dünya ekonomik düzeninin alması gereken şeklin tartışıldığı uluslararası bir konferans sonunda kurulmuştur. Kuruluş tarihi 27 Aralık 1945'tir. Türkiye IMF'ye 19 Şubat 1947'de katılmıştır.

Konferansta iki farklı plan tartışılmıştır. İngiliz görüşünü yansıtan ve İngiltere'nin lehine işleyecek Keynes Planı ve Amerikan görüşünü yansıtan ve daha

çok Amerika'nın lehine işleyecek Amerikan Hazine Bakanı Başdanışmanı Wigth'in ismiyle anılan Wigth Planı.

İngiltere, savaş sonrasında Amerika'ya önemli ölçüde borçlanmıştı ve savaşın yıkıntılarını giderebilmek amacıyla yeni dış kaynaklara ihtiyaç duyuyordu. **Keyniz**'in önerdiği sistem, dış açık veren ülkelere otomatik olarak kredi sağlayacak bir mekanizma içeriyordu. Plana göre bir tür merkez bankası rolü oynayacak bir uluslararası kliring birliği kurulacak, bu birlik "**bankor**" adı verilen bir hesap birimiyle işlemlerini yürütecek ve bankorun, altın cinsinden belirlenecek değeri sabit kalacak.

Her üyenin bir bankor hesabı bulunacak, ülkeler arası alacak-borç ilişkileri bu hesaplar arasında aktarmalar yoluyla düzenlenecek, ödemeler dengesi açığı veren ve dolayısıyla birliğe borçlu olan bir ülke, bu borçlarını, savaştan önceki 3 yılın ticaret hacminin ortalamasının yüzde 74'ine kadar çıkarabilecek. Borçlu bir ülkenin borç düzeyinin bu oranı aşmaması için faiz oranı değişiklikleri, devalüasyon ve dış dengeyi sağlamak üzere diğer politikalar uygulanması öngörülüyordu ve bu, birlik denetimi altında yapılacaktı.

Plan, dış fazla veren ülkelere de yükümlülükler getiriyordu. Dış fazla veren bir ülkenin, birliğin yönlendirmesiyle faiz oranlarını değiştirmesi, devalüasyon yapması, tarifeleri indirmesi, ithalat kotalarını kaldırması, genişletici para ve maliye politikaları uygulaması gibi önlemler alması öngörülüyordu. İngiliz planını, Amerikan planından farklı yapan en önemli husus bu idi. Keynes Planı ayrıca, birliğin siyasi etkilerin dışında durması, yönetiminin teknik bir personele bırakılmasını içeriyordu.

Amerikan ekonomisi, İngiliz ekonomisinin aksine savaştan güçlenerek çıkmıştı. Amerikan ihracatı ve altın stokları önemli miktarda artışlar göstermişti. Büyük bir kreditör ülkeydi. Bu nedenlerle dünya ticaretine konulan kısıtlamaların kaldırılması, istikrarlı, sabit bir döviz kuru sistemi ve dış dengeyi sağlama yükümlülüğünün, dış açık veren ülkeye yüklenmesi, Amerikan çıkarlarına uyuyordu. Öte yandan Amerika dış yardımları dolaylı olarak uluslararası bir kuruluş aracılığıyla yapmayı planlıyordu.

Amerikan planı; yani **Wigth** Planı bir istikrar fonu, bir de dünya bankası öngörüyordu. İstikrar Fonuyla sabit kur mekanizmasına dayalı bir uluslararası para sistemi, Dünya Bankasıyla da Avrupa'nın yeniden imarı ve az gelişmiş ülkelerin kullanması için dış finansman sağlayacak bir uluslararası mali sistem hedefleniyordu. İstikrar Fonu, üye ülkelerin önceden belirlenmiş katılma kotalarıyla oluşturulacak ve dış açık veren ülkelere kotaları oranlarında belirlenecek limitler içinde kredi sağlanacaktı. İstikrar fonunun, dış açıkları temel dengesizlik olarak görmesi halinde üye ülkenin döviz kurunu yeniden ayarlamasına izin verecek ve fon, dış açık veren ülkelerin para politikalarını ve diğer ulusal ekonomik politikalarını yönlendirebilecekti.

Plana göre İstikrar Fonu, üye hükümetlerin seçtiği yöneticilerle idare edilecek ve ülkelerin oy sayıları, kotalarıyla orantılı alacaktı. Amerikan planında dış fazla veren ülkeler için hiçbir önlem öngörülüyordu. Sonunda İstikrar Fonu, "Uluslararası Para Fonu" adı altında Amerikan Planına uygun olarak kuruldu. IMF'nin, bugün itibariyle 184 üyesi vardır. Her bir üyenin 250 temel oyu ve her bir 100 bin SDR'a; yani özel çekme hakkı için ilave 1 oyu vardır. ABD'nin oy hakkı, toplamın yüzde 17.29'u, Almanya'nın Yüzde 6.06'sı, Fransa ve Japonya'nın yüzde 5.01'i ve İngiltere'nin yüzde 6.20'sidir. Bu 5 ülkenin payı yüzde 39.57'dir. Bunların, özellikle Amerika Birleşik Devletlerinin istemediği bir kararın alınması güç, neredeyse imkânsızdır.

IMF'nin temel ilgi alanı, hepimizin bildiği gibi istikrar olagelmıştır. Özellikle dış denge açısından dara düşen ülke ekonomilerini istikrara kavuşturmak. IMF destekli istikrar programlarının en tartışmalı unsuru "koşulluluk" kavramıdır. Koşulluluk, IMF kredilerini kullanabilmek için bir ülke hükümetinin bazı politika önlemlerini almak ve uygulamak konusunda niyet beyanı ve bu yöndeki icraatıdır. Koşulluluk, 1950'ler ve 1960'larda bir ülkenin kamu maliyesi, para ve ödemeler dengesi hesaplarına dayalı olarak yapılan finansal programlama ile parasal artış ve kamu açığına ilişkin performans kriterleriyle ilgilidir. İstikrar programı, bu kriterler çerçevesinde izleniyordu.

1974 yılında "genişletilmiş fon kolaylığı" adı altında yeni bir finansman imkânı yaratıldı ve IMF Yönetim Kurulu, bu yeni kredi imkânından faydalanmayı dış ticaret ve fiyatlama mekanizmasındaki yapısal dengesizlikleri giderecek önlemler içeren programlar yapılmasına bağladı. Yine de 1970'lerin ikinci yarısı ve 1980'lerde

geleneksel performans kriterleri, makroekonomik olmayan değişkenlerle pek ilişkilendirilmiyordu. İstikrar programlarındaki koşullulukla ilgili dönüşüm, özellikle 1990'larda yaşandı. IMF destekli istikrar programlarındaki ortalama yapısal koşul sayısı, 1987'de 2 iken, 1994'te 7'ye, 1997-99 arısında 14'de çıktı.

Türkiye örneğini ele alacak olursak, Aralık 199'da IMF'ye verilen niyet mektubu 12 önkoşul, 5 yapısal performans kriteri ve 11 yapısal kriter olmak üzere toplam 28 yapısal koşul içeriyordu. Bunlardan 7'si vergi ve harcama reformu, 2'si özelleştirme, diğerleri ise tarım ve bankacılıkla ilgiliydi. İstikrar programının yürütülmesi sırasında periyodik gözden geçirmelerin tamamlanması aşamalarında verilen niyet mektuplarında yapısal koşulların sayıları daha da arttı. 2001 Şubat krizinden sonra Mayıs ayında verilen yeni niyet mektubu 79 önlem içeriyordu ve bunlardan 27'si yapısal koşuldur. Bu koşullardan 14'ü finansal sektör, 4'ü özelleştirme, 4'ü vergi, 5'i ise şeffaflıkla ilgiliydi. Güneydoğu Asya krizi sonrasında Endonezya'nın Nisan 1998'de IMF'ye verdiği niyet mektubu 140, Kore'nin Mayıs 1998'de verdiği mektup 53 ve Tayland'ın yine Mayıs 1998'de verdiği niyet mektubu 73 yapısal koşul içeriyordu. Bu niyet mektupları ilgili hükümetlerin tamamen kendi iradeleriyle yerine getirmeyi tasarladıkları önlem paketleri değil, IMF Yönetim Kurulunun istikrar programlarını, dolayısıyla kredi paketlerini onaylamak için önkoşul olarak talep ettiği önlemler paketleriydi.

Ne şekilde konulursa konulsun, yapısal koşullar neden arttı? Bu soruyu IMF kendisi 5 maddeyle cevaplamaktadır.

1. 1980'lere gelinceye kadar istikrar programları talep yönlüydü. Arz yönlü politikalar içermiyor, gelir dağılımına ilişkin sorunları gözardı ediyordu, bu yüzden IMF eleştiriliyordu. İstikrar programlarının yapısal reformları kapsamıyla programların arz yönü tamamlanmış oluyordu.
2. Doğu Bloğunun çökmesiyle geçiş ekonomilerinde piyasa mekanizmasının altyapısının kurulması sorunları ortaya çıkmıştı. Yapısal reformlar yapılmadan söz konusu ülkelere yeni finansman imkânları sağlanması, bir kaynak israfı olacaktı.

3. IMF destekli istikrar programlarının tamamlanma oranı düşüktü. Ülkeler şu ya da bu nedenle bir süre sonra program uygulamasından vazgeçiyorlardı. Kapsamlı ve ayrıntılı yapısal koşulların olması, istikrar programlarının başarıyla tamamlanmasının bir garantisi olacaktı.
4. Düşük gelirli ülkeler için 1980'lerde yapısal uyum kolaylığı ve genişletilmiş yapısal uyum kolaylığı sağlanmaya başlandı. Bunların hedeflerine ulaşması, büyüme performansı ve kişi başına geliri düşük olan bu ülkelerde yapısal dengesizliklerin giderilmesine bağlıydı. Dolayısıyla bu ülkeler için hazırlanmış istikrar programlarının yapısal koşullar içermesi doğaldı.
5. Zaman içinde makroekonomik performansın, büyük ölçüde yapısal koşullara bağlı olarak ortaya çıktı. O halde istikrar programlarının başarılı olabilmesi, gerekli yapısal koşulların yerine getirilmesine bağlıydı. Bu düşünce, özellikle 1990'larda IMF'de hâkim görüş haline geldi. IMF Başkan Yardımcısı Stanley Fisher, bu görüşün mimarlarındanıdır.

IMF destekli istikrar programlarının gittikçe daha fazla yapısal koşul içermesi eleştirilere maruz kaldı. Bu eleştirileri de 5 grupta toplamak mümkündür.

1. Kapsamlı ve ayrıntılı yapısal düzenlemeler, özellikle mikro yapısal düzenlemeler, gelişmekte olan borçlu ülkeler için yüksek maliyet içermekte ve fon kaynaklı kredilerin gerçek maliyetlerini artırmaktadır.
2. Yapısal sorunları çözebilecek düzenlemeler, bir ekonominin performansını ancak uzun dönemde etkileyebilir. IMF'nin gelişmekte olan ülkelere kriz dönemlerinde önerdiği yapısal düzenlemeler, krizleri daha da derinleştirmektedir. Özellikle likidite krizi yaşayan ülkelere IMF'nin kapsamlı ve ayrıntılı yapısal koşullar getirmesi, krizin derinliği konusunda uluslararası yatırımcıları yanlış ve abartılı değerlendirmelere yöneltmektedir.
3. Güneydoğu Asya ülkeleri, IMF'nin istediği yapısal düzenlemelerin yapılmasına ve etkilerini göstermelerine yetmeyecek bir süre içinde

yeniden bir büyüme süreci içine girmişlerdir. Demek ki ya tanı yanlıştır ya tedavi şekli yanlıştır.

4. IMF'nin istediği yapısal önlemlerin çoğu, kendi uzmanlık alanı dışındadır. Özelleştirme, yönetim, tarım ve benzeri alanlarda IMF, doğruluğu kanıtlanmamış, tartışmalı politika önerilerinde bulunmaktadır. Bu, IMF politikalarına yöneltilen belki de en önemli eleştiridir. Bir diğer eleştiri de IMF'in hukuki çerçevesi. Bu, tartışmalı bir eleştiri.
5. Stand-by anlaşmalarının yapısal koşullara bağlanmasına imkân tanınması

Bu eleştiriler, daha çok teknik düzeydeki eleştirilerdir. Dünyada kamuoyunda etkin eleştiriler politik ekonomiyle ilgilidir. Bunları sırasıyla ele alacak olursak;

1-Her şeyden önce IMF politikaları dayatmacıdır. "Biz, en iyisini biliriz. Önerdiklerimizi ya yaparsınız ya yapmazsınız. Yapmazsanız gerisini siz düşünün" mantığı içindedir. Türkiye'de şubat 2001 krizinden sonra 15 günde 15 yasa çıkartılması isteği, bu dayatmacılığa bir örnektir.

2-IMF, dünyada sermayenin yolunu açan ve onun serbest dolaşımını ve kârını garantileyen bir araçtır. Kısaca paranın hegemonyasının bir aletidir.

3-IMF'nin temel fonksiyonu, gelişmekte olan ülkelerin ABD'ye olan bağımlılığını artırmaktır. IMF, Amerikan politikalarının bir yürütme aracıdır.

Bazı Amerikan politikacıları ve bilim adamlarının söyledikleri kamuoyunun bu konuda pekde yanlıgı içinde olmadığını göstermektedir. Örneğin ABD Başkanı Ayzen Haver'in Ekonomik İşlerden Sorumlu Dışişleri Başkan Yardımcısı Dagles Dealen 4 Mart 1959 da ABD Kongre ve Bankacılık para Komisyonunda yaptığı konuşmada şunları söylüyor: Uluslararası bir kurum olan fonun, bağımsız ülkelere, duyarlı mali konularda fikir vermesi ya da yardım karşılığında bazı önlemlerde ısrar etmesi, diğer bazı hükümetlerin ısrar etmesinden daha kolaydır. -Bence bu nokta çok önemlidir- Para ve maliye politikaları gibi hassas konularda hükümetler nesnel, yansız ve "yetenekli" bir uluslararası kuruluşun tavsiyelerini ne kadar iyi niyetle olursa olsun, bir diğer hükümetin görüşlerine tercih ederler.

Dünya Bankası Eski Baş Ekonomisti ve Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Josef Stiglitz de yazısında şunları söylüyordu: “Dünya Bankasında Baş Ekonomist olarak görev yaptım. Bu süre içerisinde Uluslararası Para Fonu ve ABD Hazine Bakanlığının nasıl birlikte hareket ettiklerini gördüm ve dehşete kapıldım” Sözleri aynen böyle. Türkiye'ye kredi açılmak istenmemesi; ancak 11 Eylül'den sonra kredi miktarının fazlaşması da bu Amerikan etkisine diğer bir örnektir.

Dördüncü eleştiri: Kamuoyunda yaygın diğer bir kanı, IMF'nin sadece ekonomik dengeleri zayıf ve siyasi etkinliği fazla olmayan ülkelere dayatmacı davrandığıdır. Gelişmiş ülkeler de zaman zaman ondan kredi çekmişlerdir; fakat IMF onlara karşı farklı davranmış, yapısal koşullar, benzeri koşullar dayatmamıştır. Ayrıca 1990'larda çıkan krizlerin baş aktörlerinden olan uluslararası spekülörlere de fon söz geçirememekte, krizlerin maliyetlerini tamamen o ekonomilere yüklemektedir.

Hakkaniyet ölçüleri içinde şunu da söylemek gerekir: Eski Maliye Bakanlarımızdan Ekrem Pakdemirli'nin dediği gibi IMF'siz yaşamak da, en az onunla yaşamak kadar olanaksızdır. Sürekli ödemeler dengesi bunalımı yaşayan bir ülkeye gelecek yabancı sermayeye yeşil ışık yakacak olan tek kurumun IMF olduğunu bilen herkes, ister istemez Washington'un yolunu tutar.

Prof. Dr. Paul Krugman da şöyle diyor: “Hiç kimse IMF'yi sevmez. Zaten birileri sevseydi, bu kötüye alamet olurdu. IMF son başvurulacak karar mercii olduğu için, hükümetler bu kuruma ancak başları belaya girdiği zaman giderler ve son başvurulacak kurumdan bekleyeceğimiz en son şey ise merhamettir. Zaten sıcak bir IMF işini yapmıyor demektir.

Türkiye'nin IMF ile tanışıklığı ve etkilerini hissetmesi, daha fona üye olmadan gerçekleşti. 7 Eylül 1946'da, -seçimden hemen sonra- 1946 devalüasyonu TL'nin değeri 1 dolar eşittir 1.31 liradan, 1 dolar eşittir 2.80 liraya düşürülmüştür. Bu karardan 20 gün sonra Türkiye, 27 Eylül 1946'da, 47 milyon dolarlık bir iştirak hissesiyle IMF'ye kabul işlemlerini tekemmül ettirmiştir. Eğer Türkiye bu devalüasyonu yapmamış olsaydı, Bretton Woods Sözleşmesinin IMF'ye ilişkin 20. maddesine göre kurun belirlenmesini IMF'ye bırakmış olacaktı. Türkiye üye olmadan kuru yeniden ayarlayarak, inisiyatifi elden bırakmamış oldu.

Kurun ayarlandığı 1946 yılının sonunda Türkiye'nin 65.1 milyon sterlinlik rezervi ve 64.3 milyon sterlinlik bir dış borcu vardı; yani rezervlerle dış borç, hemen hemen birbirine eşitti. Bu durum 1950'lerde süratle değişti ve 1958'de Türkiye, içine girdiği ödemeler dengesi krizini aşabilmek için IMF'ye ilk niyet mektubunu sundu. 30 Temmuz 1958'de IMF Yönetim Kurulu tarafından onaylanan ilk istikrar paketi 4 Ağustos 1958'de yürürlüğe girdi. Paketteki önlemlerden birisi dolar kurunun 2.80 liradan, 9 liraya çıkarılmasıydı. Bundan sonra IMF ile Türkiye arasındaki stand-by anlaşmalarının ve istikrar paketlerinin sonu gelmedi ve paketlerdeki koşulların sayısı da gittikçe arttı. Türkiye'nin IMF ile stand-by anlaşması olmadan yaşadığı en uzun dönemler 16 Ağustos 1971-24 Nisan 1978 arası ile 4 Nisan 1985-8 Temmuz 1994 arasıdır.

Türkiye neden sık sık IMF'nin kapısını çalmaktadır? Özellikle gelişmekte olan ülkeleri IMF'nin kapısına düşüren krizlerin başlıcaları, sürdürülemez ekonomik ya da mali dengesizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu dengesizliklerin en önemlileri büyük cari işlemler açıkları, büyük mali açıklar; yani kamu açıkları ve şirketlerin varlıklarıyla yükümlülükleri arasındaki ya da bunların vade yapıları arasındaki dengesizliklerdir. Bu dengesizlikler kendilerini bir döviz krizi, bir banka krizi, bir borç krizi ya da bunların çeşitli kombinasyonları halinde açığa vurabilir. 1950'lerden itibaren Türkiye'de görülen krizler zaman içinde ağırlıkları değişmekle birlikte esas itibariyle cari işlemler açıklarından ve kamu açıklarından kaynaklanmıştır. Bunların yol açtığı iç ve dış borçlanma, son 10 yıldır her krizi bir öncekinden daha yoğun hale getirmiştir.

Türkiye için acı olan tarihin tekerrür etmesi ve tarihten yeterli dersin çıkarılmamış olmasıdır. IMF, dünya için yenidir; fakat bizim için yeni değildir. bizim tarihimizde Dünyu Umumiye İdaresi vardır. Türkiye için IMF şekil bakımından farklı; fakat öz bakımından dünyu umumiye ile aynıdır. Her ikisinde de öz, ekonomide alınacak tedbirlerle borçların ödenmesini garanti altına almak. Uzun dönemli bir tarihsel perspektiften bakıldığında Türkiye, ders almamış görünmektedir. Bunun arkasında da zihniyet dünyamız yatmaktadır.

Şimdi bir asır geriye gidecek olursak, 1854'ten itibaren borç almak; ama hangi koşullarda olursa olsun borç almak ve bunu savurganca harcamak, Osmanlıda bir

alışkanlık haline gelmişti. 1848-1856 yılları arasında yapılan Dolmabahçe Sarayının inşası sırasında bir gün Sultan Abdülmecit, Hazineyi Hassa Nazırına sarayın kaç mal olduğunu sorar. Nazır, “3 bin 500 kuruş” yani o günkü değerle “805 frank” diye cevap verir. Sultanın şaşırıldığını gören Nazır şunu ekler; “Bu inşaat için fiilen harcanan 70 milyon frank; yani 3 milyon liraya tekabül eden kâğıt paranın basılması için Maliye Nezareti tarafından harcanan meblağ sadece 3 bin 500 kuruştur”

Sarayın inşası sırasında Osmanlı, 1854'te Avrupa'dan 3 milyon 300 bin lira borç alır ve bu, Avrupa'dan alınan ilk borçtur. Borcun ihraç fiyatı yüzde 80'dir. 1855'te 5,5 milyon, 1858'de bir 5,5 milyon daha borç alınır. 1869'ta 2 milyon 240 bin lira bir borç daha alınır, borcun ihraç fiyatı yüzde 62,5'tir. Londra gazetelerinden Daily News Başyazarına bir borsa üyesinden gelen mektupta şöyle yazıyor:

“Efendim, Türklerin istikrazının duyurusu değerli gazetenizde 1 Nisan tarihinde çıkmış olsaydı, gerçek anlamını kavrar ve bunun birinci sınıf bir 1 Nisan şakası olduğunu sanabilirdim. Avrupa ailesinin bir parçasını oluşturmayı amaçlayan bu ülkenin son haddine varmış muhtaciyetini, bu şekilde apaçık ortaya dökebileceğine kendimi ne kadar zorlasam da inandıramıyorum. Dün meslektaşlarımızdan biri Para Makalesinde, Türkiye'ye dostluk göstermek isteyen Fransız İmparatorunun, bu istikrazı çok olumlu karşıladığını yazdı. Eğer kendisi hasta adamın dostu olmayı gerçekten isteseydi, ona şu tavsiyede bulunması gerekirdi: Böyle koşullarda boyun eğmektense, iflas mahkemesine gidin”

İflas geldi; fakat 1860'daki 1 Nisan şakasını andıran borçlanmadan sonra daha kötü şakalara maruz kalındıktan sonra geldi. 1870'te alınan 34 milyon 348 bin liranın ortalama ihraç fiyatı sadece yüzde 32.1'di; yani Osmanlının elde ettiği, borcunun sadece üçte biriydi.

6 Ekim 1875'te Osmanlı iflasını ilan etti. Bu tarihte çıkarılan bir kararnameyle iç ve dış borçların faiz ve anapara taksitlerinin 5 yıl boyunca yarısını ödeyeceğini bildirdi. 1876 Nisanında ise bütün borç ödemeleri durduruldu ve 20 Aralık 1881 tarihli Muharrem Kararnamesine kadar hiçbir ödeme yapılmadı. Muharrem Kararnamesiyle borçlar tamamen ödeninceye kadar devlet gelirlerinin bir kısmı, yabancılardan müteşekkil Düyunu Umumiye İdaresine bırakılıyordu. Bunların en önemlileri Tuz

İnhisarı, Tütün İnhisarı, İpek Öşürü ve Damga Resmi gelirleriydi. Düyunu Umumiye İdaresi, tütün tekeli 22 Mayıs 1882 tarihinde kurulan ve kısaca Reji Şirketi olarak bilinen bir Fransız şirketine verdi. Şirket, Anadolu ve Rumeli'nde geniş bir teşkilat kurdu. Şirket, tekel konumundan yararlanarak üreticiyi insafsızca ezdi. Örneğin, 1986'da tüketiciden tütünün ortalama alış fiyatı ortalama 7.6 kuruş, satış fiyatı 26.10 kuruştur.

Düyunu Umumiyenin personel sayısında bir sınırlama yoktu ve personelin masrafları kendi gelirlerinden; yani Osmanlı tarafından ödeniyordu. İdare, "korucu" denilen bir kolcu örgütü kurdu. Bu örgüt bazen hükümet kuvvetleriyle de işbirliği yaparak, köylüye uzun zaman hafızalardan silinmeyecek zulüm ve baskı yaptı; yani Türk'ü, Türk'e kırdırdı. 2 Ekim 1902'de Dahiliye ve Evkaf Nazırları tarafından hazırlanan bir rapora göre kolcularla üreticiler arasındaki çarpışmalarda, o zamana kadar 20 bin civarında can kaybı olmuştur.

Düyunu Umumiye devlet içinde devletti. Topladığı paraları istediği gibi harcıyordu. Hatta İtalya, Trablusgarp Savaşını; yani Libya işgalini, idareden sağladığı bir istikrazla finanse etmişti.

Osmanlının son dönemlerinde Maliye Nazırlarının başarısı, dışardan aldıkları borçlarla ölçülür hale gelmişti. Bu Osmanlıyı, mali ve ekonomik açılardan bir müstemleke ya da yarı müstemleke haline getirdi. Zamanımızda da kimi çevrelerce aynı yargıların taşındığını görüyoruz. "Borç yiğidin kamçısıdır" diye diye bu günlere geldik. Eğer gazete sayfalarını açacak olursanız, birçok saygın yazarımız, "dış kaynak olmadan Türkiye'nin hali duman" demektedir; ama unutmayalım, seferdeyken kendisinden borç isteyen Lehistan Kralına Dördüncü Murat, "para hemen gönderilsin" buyurmuş ve nedenini sorana, "çünkü bugün borç alan, yarın emir alır" demiştir.

IMF, kredilerini gittikçe daha ağır koşullara bağlamakta ve ülkelerin işlerine şu ya da bu şekilde daha büyük ölçüde müdahale etmektedir; ama tarihin ışığında bu bir sürpriz değildir.

Saygılar sunarım.

Şimdi sözü panelistlere bırakıyorum ve soyadı sırasına uyarak ilk konuşmayı Sayın Hazine Müsteşar yardımcımıza veriyorum.

FERHAT EMİL (Hazine Müsteşar Yardımcısı)- Değerli konuklar, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezinin düzenlemiş olduğu bu etkinliğe Müsteşarlığım adına katılıyorum, hepinizi saygıyla selamlıyorum ve uzun yıllar Hazine'de birlikte görev yaptığımız Sayın Ayfer Yılmaz'ın bu etkinliği nedeniyle de Araştırma Merkezini kutluyorum.

15-20 gün önce bu toplantıya davet edildiğimde, buraya gelirken biraz daha rahat bir pozisyonda konuşabilirim ve birtakım gözlemlerimi, özellikle Uluslararası Para Fonuyla olan ilişkilere son 3-4 yıldır yakından müdahil olmuş bir kimse olarak sizlerle daha yakından paylaşabilirim düşüncesindeydim; fakat şu anda Hazine Müsteşar Vekili olarak daha resmi, daha resmi görüş yanlısı bir sunuş yapmam gerekiyor; ama biraz önce Sayın Hocamın IMF tarihiyle ilgili anlattıklarından hareketle aslında birkaç noktanın da altını çizmek isterim.

Ben, özellikle bu IMF programlarıyla 1994 yılından bu yana muhtelif şekillerde mesleğim gereği ilgilenmek durumunda kaldım. En sonunda "Acaba bunun tarihi nasıl bir tarih?" diye kendi çapımda bir araştırmaya giriştim. Hemen hemen bütün IMF niyet mektuplarını ve IMF ile ilgili; bütün Türkiye'yi ilgilendiren IMF dokümanlarını toplayarak bu konuda dönemler itibarıyla bir çalışma içine girdim. Yaklaşık son 1-1,5 yıldır sevgili dostum Ali Bilge'yle de, o dönemleri yaşamış olan birtakım büyük üstatlardan da mülakatlar yaparak, o dönemlerle, bu dönemler arasında, yaşadığımız dönemler arasında bu görüşmeler, müzakereler, politikalar nasıl bir gelişim göstermiş, bunları incelemeye çalıştım. Dolayısıyla ben sunumumda, müsaade ederseniz ilk 3-5 dakikayı, bu slayt gösterimin dışında, gündem dışı biraz ona ayırmak istiyorum.

Şimdi Sayın Hocamız bir borç meselesinden, borçlanmanın ülkelerin bağımsızlığını yakından etkilediğinden, bunun Osmanlı'dan bu yana gelen bir alışkanlık olduğundan bahsetti. Bu söylemler tabii çok doğru. Yalnız bir noktanın altını çizmek gerekiyor. Ülkeler niye borçlanıyorlar? Biraz sonra sunuşumda da

izleyeceksiniz, borçlanma bir sonuç. Dolayısıyla arkasında yatan nedenlerin neler olduğuna bakmak lazım.

Ben bu çalışmayı yaparken, genellikle Türkiye’de IMF niyet mektuplarının tarihi 1960’tan başlatılır ve 18 niyet mektubunun imzalandığından söz edilir. Biraz önce Hocam da bahsetti. Aslında bir de 14 Temmuz 1958 tarihli Hasan Polatkan’ın imzaladığı bir niyet mektubu daha vardır. Bunu da katarsanız, Türkiye 11 Mart 1947’de IMF’ye üye olmuş; ama 1958’den itibaren imzalamış olduğu toplam niyet mektuplarının sayısı 19; ama birinci niyet mektubuyla; Hasan Polatkan’ın imzaladığı niyet mektubuyla, en son imzalanan; ister Devlet Bakanı Sayın Ali Babacan tarafından, ister daha önceki Devlet Bakanları tarafından imzalanmış niyet mektupların -daha önce de birkaç konuşmada bahsetmiştim- tarihlerini söyleyim, 14 Temmuz 1958 tarihli niyet mektubundan bazı pasajları size okuyayım, bunun hangi tarihli niyet mektubundan olduğunu size sorayım, muhtemelen bunun 2002 yılının yada 2003 yılında imzalanmış niyet mektuplarından bir tanesi olduğunu söyleyebilirsiniz.

Yaklaşık olarak 50 yıllık bu serencam boyunca Türkiye’nin bazı temel sorunlarının değişmediğini görüyoruz değerli konuklar. Bunlar nelerdir? Kamu açıkları, kamu iktisadi teşebbüslerinin durumu, tarımdaki destekleme politikaları, buna ilişkin kamunun üzerine gelen yük, KİT’lerin iyi çalışmaması, dış ticaret açıkları, şunlar, bunlar. Bu borçlanma meselesi nedir? Bakıyorsunuz, Türkiye özellikle çok partili döneme geçtikten sonra; yani Osmanlı’nın o yıkılış dönemlerini bir kenara bırakalım, cumhuriyetin ilk yıllarındaki o sıkı, tedbirli maliye politikalarını da saymazsak, 50’den sonra; yani çok partili yaşama geçtikten sonra, hâlâ içinde bulunduğumuz dönemde de Türkiye’nin aşamadığı bir hastalığı var; ayağını yorganına göre uzatamamak. Kaynak nereden bulursak bulalım büyümek, harcama yapmak; ama bu harcamaların kaynağını doğru dürüst toplayamamak, doğru dürüst vergi toplamamak, doğru dürüst kaynak yaratamamak ve bunun arasındaki farkı da borçlanarak karşılamak.

1950-60 döneminde Amerikan yardımları, işte ariyerler biriktirerek, ticaret açıklarını bu şekilde finanse etmeye çalışarak 1958 yılında gelip duvara vuruyoruz. Sonra biz bu işi galiba çok iyi yapamıyoruz, kamu yatırımlarını böyle layüsel

yapıyoruz. Niye borçlanıyoruz? İthal ikameci yapalım. 1960-80 döneminde bir planlı kalkınma dönemimiz var. Hadi ilk plan biraz daha derlenip toparlanma aşaması; ama planlarla, onun kaynakları arasında korkunç farklar var.

Ben bu çalışmamda, Merkez Bankasının bu dönemler boyunca bilançosunda ne kadar kamu kâğıdı taşıdığına baktım. 1950-60 döneminde Merkez Bankasının bilançosunda yaklaşık olarak yüzde 50'sinden, bazı dönemlerde yüzde 60'ından fazlası Hazinesin ihraç ettiği kâğıtlar ya da Hazinesin, kamu finansmanı çerçevesinde kamu iktisadi teşebbüslerine kefalet verdiği kâğıtlar. Herkes almış kâğıdı, gitmiş Merkez Bankasına ve Merkez Bankası, bir kalkınma bankası gibi yıllarca -planlı kalkınma dönemi de dahil olmak üzere- kamuyu finanse etmeye çalışmış.

Fatih biraz önce bahsetti, belki birazdan da tartışılır. Türkiye, ne 50-60 döneminde, ne 60-80 döneminde, ne de 1980'den sonra finansal liberalizasyonun olduğu dönemlerde bu fazla büyüme arzusunu, bu büyümeyi finanse edebilecek sağlıklı kaynaklara dayandıramadığı içindir ki, Uluslararası Para Fonuyla biz, 19 tane anlaşma yaptık. Dolayısıyla burada IMF'yi, şunu, bunu savunmak adına söylemiyorum; ama çuvaldızı başkalarına batırırken, iğneyi de toplum olarak, iktisat politikası yöneticileri olarak ve 50 yıllık siyasi tarihimiz boyunca biraz da kendimize batırmamız lazım; yani "hep birileri geliyor, bizi borca batırıyor, biz de zavallıyız. Uluslararası kuruluşlar da bizi buradan sömürüyor" düşüncesinin biraz da gerisine gitmek, bu hususlara da bakmak lazım. Ayağını yorganına göre uzatamayan, bunu bir siyaset yapma biçimi olarak benimseyemeyen toplumların kaderi ne yazık ki aynı oluyor. Türkiye, bunun istisnası değil.

Ben, IMF-Türkiye ilişkileriyle ilgili olarak bu saptamayı yaptıktan sonra, müsaadenizle resmi bir sunuşumuz var. Size, onu takdim edeyim. "Bu panelin konusunda daha önce nasıl bir hazırlık yapalım?" diye düşündüğümde, özellikle açılış konuşmalarında da belirtildiği gibi 2002-2003 yılları arasında, uygulanan programlar çerçevesinde nasıl bir resim olduğunu vermek istiyorum.

Özellikle 2002-2004 yılını ele aldığımız bu program çerçevesi içinde 2002 yılı gerçekleştirmelerine baktığımızda, hedeflerle büyük ölçüde uyumlu bir makroekonomik

çerçeve olduğunu görüyoruz. 2002 yılında yüzde 35 olarak hedeflediğimiz TÜFE enflasyonunu, yaklaşık olarak yüzde 29.7 seviyesinde gerçekleştirdiğini görüyoruz. Bunda dışsal gelişmelerin olumsuz etkilerinin kısa sürede ortadan kalkması, tarımsal üretimde toparlanma ve bütçede ortaya konan mali disiplinle birlikte de 2003 yılında yüzde 20 seviyesindeki enflasyon hedefinin tutturulabileceğini görüyoruz ve uygulanmakta olan programın orta vadedeki amacı da bu enflasyonu tek haneli rakamlara ulaştırmak.

Öte yandan 2002 yılında ekonomide güçlü bir toparlanma olduğunu, ihracat destekli bir büyümeyle yüzde 7.8 civarında bir büyümenin gerçekleştiğini, 2003 yılının ilk 3 ayındaki bazı reel sektör göstergeleriyle de, ihracat göstergeleriyle de başka olumsuz bir gelişme olmaması halinde 2003 yılında hedeflediğimiz yüzde 5 büyümenin de tutturulabileceği düşüncesindeyiz.

Ben sunuşunda 4 ana konuda sizlere durumu açıklamak istiyorum. İlk bölümde bu ekonomik politikalara ilişkin olarak bu güne kadar neler yapıldığı, özellikle kamu maliyesi politikası, yapısal reformlar bağlamında ne gibi sonuçlara ulaşıldığını değerlendirmek istiyorum. Daha sonra borç stoku ve finansmanla ilgili konularda bir durum değerlendirmesi yapmak, bu konularda size bazı bilgiler sunmak istiyorum. Dördüncü bölümde de borcun sürdürülebilirliğiyle ilgili bir duyarlılık analizimiz var. Bu konuda bazı mesajlar vermek istiyorum.

“Özellikle bu istikrara yönelik politikalar açısından neler yaptık?” derken, öncelikle -biraz önce de bahsedildi- bu mali disiplinin, maliye politikalarındaki sıkılaştırmanın bir istikrar programının en önemli bileşeni olduğu söylendi. Dolayısıyla yüksek borç stoku veren ülkelerde, bu borç stokunun sürdürülebilirliği ya da aşağı çekilmesinde değişkenlerin en başında -Fatih de bahsetti- faiz dışı fazla geliyor. Dolayısıyla bu faiz dışı fazlanın bir şekilde sağlanması lazım.

Tabii faiz dışı fazla meselesine çok odaklanılıyor. Borcun sürdürülebilirliği açısından da önemli; ama bizim bundan sonra biraz da ulaştığımız faiz dışı fazlanın kalitesine de bakmamız gerekiyor. Harcama kısıntıları ya da gelir artışları yoluyla sağladığımız faiz dışı fazlanın sürdürülebilir olması, özellikle eğitim, sağlık, adalet gibi temel kamu hizmetlerini de orta vadede sekteye uğratmayacak bir harcama

kompozisyonunu yaratmamızı da gerektiriyor. Sanırım bundan sonraki mali disiplinde bu konuya biraz daha fazla ağırlık vermemiz gerekiyor.

Tabii ki temel istikrara yönelik politikaların unsuru olarak hep bu yapısal reformlardan bahsediyoruz. Bu orta vadede, kısa vadede sağlanan birtakım kazanımların devam ettirilmesi amacıyla yapısal reformlar dediğimiz değişik alanlarda, birazdan değineceğim reformların da hızla yapılması söz konusu.

2003 yılında; yani içinde bulunduğumuz dönemde neler yapıldı? Faiz dışı fazla mali disiplinin temeli olarak 2003 yılında alınan pek çok tedbirle konsolide bütçede, Gayri Safi Milli Hâsılanın yüzde 5.3'ü oranında bir faiz dışı fazla hedefini tutturulması, bunun üstüne konsolide bütçe dışı kuruluşların faiz dışı fazla hedefiyle birlikte de ortalama olarak faiz dışı fazlanın yüzde 6,5 olmasını programladık. En son Irak Savaşı sırasında alınan bazı ödenek blokajlarıyla da bu 6,5'lük faiz dışı fazlanın üstüne de; yüzde 7'nin üstüne de çıkabilecek bir yapıyı öngördük.

Aynı zamanda bu tedbirlere ek olarak da kamu alacaklarına ilişkin herkese eşit uygulamaları içeren yeni afların yapılmaması, mali disiplinin önemli bir unsuru olarak yine öngörüldü.

Irak Savaşı dolayısıyla aldığımız bazı tedbirler var ve bu tedbirlerin uygulanmasındaki kararlılık da, mali disiplinin sürdürülebilirliği ve bunun arkasından borcun çevrilebilirliği açısından bundan sonra çok önemli.

İstikrar programlarının ikinci bir ayağı, kamu sektöründe, mali sektörde ve özel sektörün rolünün artırılması konusunda yapılan birtakım çalışmalarımız var. vatandaş-hükümet ilişkileri, devlet ilişkileri açısından birtakım düzenlemelerin kamu sektörü reformu kapsamında yapılması, mali sektörün reformuyla, bankacılık sektöründe, bu krizlere mütemayil yapıların giderilmesine yönelik hepimizin bildiği bazı tedbirler var. Yine bu programın bir özelliği, özel sektör açısından ekonomide özel sektörün rolünün artırılması.

Yine hızlıca bakacak olursak, kamu sektörü reformundan kastettiğimiz, kamuda hizmet etkinliğinin artırılması, idari reformlar, personel reformu, vergi reformu ve kamu mali yönetiminde kontrol kanunu. Özellikle son kanun, bütçeler açısından

üniversitelerimizi de ilgilendiriyor. Bu toplantıya gelmeden önce sabahleyin, yine bu kanunun taslak çalışmalarını katılmak durumunda kaldık.

Tabii kamu sektörü reformunun devamında İcra İflas Kanunundaki değişikliklerle, özellikle BDDK'nın şikâyetçi olduğu sorunlu bankalardaki alacakların tahsilatındaki çabukluğun sağlanması, yine kanayan bir yara olan sosyal güvenlik kurumlarına ilişkin reformlar ve bağımsız kurulların bağımsızlığının devamı da bu reform sürecinin önemli bir bileşeni. Mali sektör reformunu ekranda görüyorsunuz. Tek tek detaylarına girmek zaman açısından mümkün değil; ama bununla ilişkin pek çok çalışmalar var.

Özelleştirme yine bu sistem içinde yapılması gereken bir aşama olarak tanımlanıyor. Özellikle Hazine Müsteşarlığı olarak doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı ve Yatırım Promosyon Ajansının kurulması suretiyle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke içine çekilmesiyle ilişkili kanun çalışmalarımız da son aşamasına geldi. Umuyorum önümüzdeki hafta Plan Bütçe Komisyonunda bu kanun taslakları gündeme gelecek.

Biraz da makroekonomik performansta ne boyuttayız, oralarda ne öngörülüyor? Gördüğünüz gibi bazı temel ekonomik göstergelerdeki gelişimi son 3 yıl içinde izliyoruz ve 2003 yılında beklentimiz, yüzde 6,5 faiz dışı fazlayı vererek, cari hizmetler dengesinde sürdürülebilir bir açığı ki, Gayri Safi Milli Hâsılanın yüzde 1-1,5 civarında bir açık vererek yüzde 20 enflasyon hedefini yıl sonu itibariyle TÜFE'de tutturmak, tasarlanmış olan makroekonomik çerçevenin en önemli unsurları. Bunu desteklemek üzere bu ekranda gördüğümüz özellikle reel sektördeki bazı göstergeler mevsimsel olarak düzeltilmiş. Sanayi üretim endeksi, kapasite kullanım oranı ve reel Gayri Safi Milli Hâsılanın dönemler itibariyle artış oranlarına baktığımızda büyümenin bu dönemde yüzde 5'i sağlayabilecek bir yapı içinde olduğunu görüyoruz. Kuşkusuz bunda beklentilerin iyi bir şekilde yönlendirilmesi, yol kazasına uğranılmaması ve güvenin -arkadaşlarım da belirttiler- sağlanması da reel sektördeki büyüme sürecinin devamı açısından önemli.

Yine enflasyon konusundaki beklentilerimizin 2002'de yüzde 35 olduğunu söylemiştik, yüzde 29.7 diye gerçekleşti ve yüzde 20 enflasyon hedefimize

ulaşabilecek bir şekilde gelişmeler de bize bu umudu veriyor. 2003 yılı içinde bu hedefimizi tutturabileceğimiz yönünde bu düşünüş eğilimin devamı bize ışık tutuyor.

Mali uyum ve disiplin meselesinin altını çizmiştik. Bunu tekrarlamaya gerek yok. Bu çerçevede içinde Gayri Safi Milli Hâsılaya oranlı olarak bütçemizin, özellikle 2003 yılı içinde ciddi bir harcama kısıntısı öngördüğünü görüyoruz. Gelirleri de çok fazla Gayri Safi Milli Hâsılaya oranını etkilemeden, daha çok harcama kanadından bir disiplin sağlamak suretiyle mali uyumu gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Bu nokta önemli; çünkü bizim istikrar programlarına baktığımız zaman özellikle aldığımız tedbirlerin daha çok gelir kanadına yüklendiği; ama harcama kanadının o kadar çok fazla kontrol edilemediği bir ortamda istikrar programını uyguluyoruz; fakat 2003 yılı bunun için ciddi bir test yılı olacak. Harcamalar üzerindeki kontrolün daha sıkı uygulanması gereken bir yıl olarak görülecek.

Tabii ki bunda “Bu kadar harcama kısıntısıyla büyüme olur mu?” meselesi tartışılıyor; ama borç stokunun yüksek olduğu ülkelerde borcun sürdürülebilirliği ve zaman içinde azalacağı güvenini verdiğiniz sürece mali disiplin büyümeye katkı yapar bir duruma geçiyor.

Bu çerçevede içinde finansal piyasalardaki gelişmelere baktığımızda, Irak’la ilgili gelişmeler olduğu dönemde çok sınırlı da olsa piyasalar üzerinde bazı olumsuz etkiler gösterdi. Bu çerçevede faiz oranları artarken, Eurovont piyasasında fiyatlarımız bundan olumsuz etkilendi; ama daha sonra çatışmaların da sona ermesiyle birlikte tekrar tahvil fiyatlarımızda bir yükseklik, bir artış, dolayısıyla spretlerin daralması, faiz oranlarının giderek eskisine oranla son zamanlarda azalması ve iç borçlanma vadesinin de nispeten iyileşmeye uğramasını da burada görüyoruz.

Tabii gündemde olan meselelerden en önemlisi, borç stokundaki gelişmeler. Bu bölümde, bunun finansmanıyla ilgili bazı gelişmelerden bahsetmek istiyorum. Bir “kamu net borç stoku” tanımımız var. Bu, grosbord stokundan farklı. Hem iç kamu borcunu, hem dış kamu borcunu alıyor ve Merkez Bankasındaki kamu mevduatını ve Merkez Bankasının bazı varlıklarını düşerek nette ne kadar borçlu olduğumuzu gösteren bir kavram. Borcun sürdürülebilirliği açısından esas aldığımız değişken bu.

Bu da 2000 yılında yüzde 58'ken, 2001'de kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Verilen kâğıtlar nedeniyle oluşan yükümlülüklerle yüzde 92'ye ulaşmıştı. Buna karşılık 2002 yılında bunun yüzde 79'a düştüğünü görüyoruz. Bu da borç stokunun aşağı çekilmesinde 2002 yılında bir mesafe alındığını gösteriyor. Bu, tabii programa bağlılıkla çok yakından ilgili. Bir de bu programı uygulayan kurum ve kuruluşların katkısını da bir ölçüde gösteren, bizim açımızdan bir gösterge.

En son Mart 2003 itibariyle bizim konsolide bütçenin iç ve dış borunun toplamına baktığımız zaman 152 milyar dolar civarında bir konsolide bütçenin iç, artı dış borç stoku olduğunu görüyoruz. Bu konsolide dış borç stokunun yüzde 30'u iç piyasalardan yapılan borçlanmalara, yüzde 28'i kamu kesimine olan borçlanmalardan oluşuyor. Uluslararası piyasalardan yapılan borçlanmaların toplam borç stoku içindeki payı yüzde 20 ve toplam borç stoku içinde IMF kredilerinin payı yüzde 13, uluslararası kuruluşlardan alınan muhtelif kredilerin payı da yüzde 9.

Yine burada bir başka borç stokumuzla ilgili önemli bir gösterge. Eskiden borç stokumuz daha çok ağırlıklı olarak bankacılık kesimi içindeydi; ama zaman içinde yurtiçinde yerleşik banka dışı kesimin ve bunun içinde de gerçek kişilerin Hazine Bonosu ya da Devlet Tahvili tutma tercihlerinin arttığını görüyoruz. Bu nedenle de mali piyasalarda bu son yıllarda görülen, özellikle son zamanda görülen bu konu, bence önemli.

Borcun sürdürülebilirliği açısından, borç stokunun riskinin dağıtılması açısından yine şöyle bir veriyi sizinle paylaşmak isterim: Yaklaşık olarak 1.8 milyon, tahminen 2 milyon devlet iç borçlanma senetleri hesabının bulunduğu görüyoruz; yani vatandaşlarımızın, yatırım fonları da dahil olmak üzere, çift saymaları falan da bir kenara bırakacak olursak 2 milyona yakın devlet iç borçlanma senedi hesabı tutan yatırımcı olduğu sonucuna kabaca varmak mümkün.

“Nasıl iç borçlanma yaptık, oluşturduğumuz iç borç stoku nelerden oluşuyor?” diye bakacak olursak, değişken faizli devlet iç borçlanma senetlerinin payı yüzde 42, sabit faizli enstrümanların payı ise yüzde 28. Diğer yandan toplam iç borç stokunun yüzde 30'u döviz cinsi ve dövize endeksli senetlerden oluşuyor. Burada dikkat edilmesi gereken husus, iç borç stokunun içinde Türk Lirası cinsinden sabit getirili

enstrümanların oranının görelî olarak düştüğü. Dolayısıyla bu borç stoku profili, Hazineye finansal baskıların olduğu dönemlerde, yükselen reel maliyetleri uzun süre taşımama imkânını sunuyor; çünkü sabit getirili stokun bunun içindeki payı az. Bu borç stoku aynı zamanda faiz oranlarının düşmesi ve kurların dengeye ulaşmasıyla birlikte Hazinesinin stokunda bulundurduğu değışken faizli ve dövize endeksli senetler sayesinde faiz harcamalarını azaltma imkânını da veriyor.

Bu da yine elimizdeki borç stokunun kimler elinde olduğuna dair ya da kamuoyuyla piyasa arasındaki ayrımına ilişkin bir durum. Bu da bize, özellikle kamunun elindeki kâğıtlar açısından biraz esneklik sağlıyor.

Bu, çok kısaca 2003'te yapacağımız ödemeler, yapacağımız dış borçlanmayla ilgili bir tablo. Ayrıntıya girmeden aşağıda toplam olarak "Yapacağımız ödemelerin ne kadarını yeni borçlanmayla karşılayacağız?" hususu var. Bu, özellikle piyasaya olan borçlanmamız açısından önemli. 2002 yılında piyasadan aldığımız borç, yaptığımız ödemenin üzerinde olmuş; ama biz 2003 yılında piyasadan aldığımız borcun altında bir ödemeyi piyasaya yapacağız. Dolayısıyla diğerini, diğer tasarruflarımızla karşılayacağız. Dolayısıyla borcun çevrilme oranını olumlu yönde etkileyecek bir düzen içine 2003 yılında girmeyi planlıyoruz.

2003 yılından nerelerden borçlanacağız? Tahvil piyasalarından, Dünya Bankasından ve diğer kuruluşlardan, kamu olarak, Hazine olarak 10 milyar dolar civarında bir borçlanmamız söz konusu olacak. Bu, yine güven unsuruyla ilgili bir durum.

Çok kısa olarak da önümüzdeki dönem için bu borcun sürdürülebilirliği konusunda bir analiz vermek istiyoruz. Bu, yine borç dinamikleriyle ilgili. 2002 yılında net borç stokumuzun Gayri Safi Milli Hâsılaya oranı yüzde 79 civarında. Biz, bu yeşil çizgiyle olan temel senaryomuzda; yani yüzde 6,5 faiz dışı fazla, yüzde 5 büyüme ve yüzde 45 ortalama Hazine borçlanma faiziyle 2007 yılına kadar net borç stokumuzu yüzde 60'a indirebiliriz.

Herhangi bir nedenle biraz daha olumsuz bir senaryo olsa, büyümede 1 puan düşme olsa, borçlanma faizlerimizde 5 puanlık bir artış olsa, kırmızı çizgiyle görülen;

yani yüzde 79'dan, yüzde 73'e, gene azalan; ama azalma hızı azalmış bir borç stokuyla karşı karşıya kalabiliriz; ama her şeyin daha iyi olabileceği, daha bir iyi senaryo, güvenin daha iyi sağlandığı, herkesin bu politikalara güven duyduğu bir ortamda ise 2007 yılına kalmadan, bu mavi çizgiyle de görüldüğü gibi -Gerçi bu net borç stoku. Maastrich'de hesaplar grosbord stoku üstüne yapılır ama- en azından Maastrich kriterlerine ulaşabileceğimiz bir borç stokuna erişebiliriz ve böylece borç yükünü bu zaman süreci içinde azaltabiliriz düşüncesindeyiz.

Ben, bu programa beni davet ettiğiniz için sizlere tekrar teşekkür ediyorum, konuşmamı burada noktalıyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim Sayın Emil.

Sayın Sak, buyurun lütfen.

Doç. Dr. GÜVEN SAK (Merkez Bankası Para Politikası Kurulu Üyesi)- Söyleyeceğim her şeyi zaten söylediler. Fatih de söyledi, Ferhat da söyledi. Ben, bir şeyler hazırladım; ama bu arada not aldım, başka bir şeyler de anlatayım.

Normal şartlarda şöyle bir şey yapacaktım: “Bu başımıza gelenler nereden geldi?” diye biraz tartışıp, ondan sonra “Bu ekonomik programın temel özellikleri nedir?” diye bakacaktım, ondan sonra “günün konuları” diye reel faiz, Ferhat’ın biraz evvel bahsettiği mali disiplinin kalitesi konusunda bir şeyler söyleyecektim. Bir de niye iyimser olduğumu anlatacaktım, resmi görüş üzerine bir şey anlatmayacaktım; yani zaten ben hem içinde, hem dışındayım. Resmi görüşle alakam öyle. Dolayısıyla üniversiteden biriymiş gibi anlatmaya çalışacağım.

Başlangıçtaki açış konuşmalarını dinlerken, birkaç noktanın üzerinde durmanın iyi olacağı gibi bende bir izlenim doğru. Oradan başlayayım, sizin dediğinize de geleceğim.

Önce, bence çok ilginç bir zamanda yaşıyoruz. Hani bir Çin laneti vardı ya, we are living interestine times diyorlar, aynen onun gibi çok ilginç bir dönemde yaşıyoruz. Gerçi ben doğduğumdan beri hep böyle ilginç bir dönemde, aslında sürekli

olarak bir geçiş sürecinin içerisindeyiz ve Internet'i takip ediyorsanız "kıyamet alametleri" diye bazı e.mail'ler dolaşıyor.

"Kıyamet alametleri" deyince bilmeyenlere tekrarlayayım: "En nl rapı beyaz olduğunda, golf Őampiyonu siyah olduğunda, Fransızlar Amerikalıları küstahlıkla suçladıklarında, Almanlar hazır çıkmakta olan bir savaŐa katılmayı reddettiklerinde ..." diye gidiyordu. Bence ona bir Şey daha ekleyebiliriz. IMF sitesini izleyenler bilirler, Aralık 2002'de IMF'nin Baş İktisatısı **Kanet Rogof**, **Financial Development** dergisi içerisinde bir yazı yazdı, 17 Mart 2003'te de bir araştırma paper'ı yayınladılar. Bence buna bir ek daha yapmak gerekiyor. "IMF, bir iktisat politikası aracı olarak sermaye kontrollerinin nasıl kullanılabilceğini tartışmaya baŐladıėında" diye bir ek daha yapmak gerekiyor; çünkü artık IMF de onları tartışıyor; çünkü ilginç bir dönemde yaşıyoruz; çünkü "bazı Şeyler yeterince tartıŐılmadan bazı ülkelerde uygulanılıyor" falan deniliyor.

Biz, böyle bir dönemi daha önce görmemiŐtik. Sonunda içinde yaşadığımız Şey, yüz yıl önceki diğer küreselleŐme sürecinden çok daha derin, çok daha farklı ve her gün, özellikle son 10 yıldır bir Şeyler öğrendiğimiz bir süreç. Siz demin konuŐmanızda "ocuklarımıza nasıl bir dünya olacak, sermaye birikimi nasıl sağlanacak" dediniz. Fatih de sözlerinin başında söyledi, "IMF programı" lafından ben de hoŐlanmıyorum; çünkü sonuçta bu ya "biz, bir Şey yapamayız" diye bir aŐaėılık duygusundan kaynaklanıyor ya da politikacılardan kaynaklanıyor; çünkü can acıtıcı olan, yapılması gereken Őeyleri ayrıntılı izah etmektense, onları savunmaya çalıŐmaktansa, sonuçta "canım, işte o istiyor, onun için yapmak zorundayız" diyorsunuz, dolayısıyla aslında kolay yoldan bir açıklama imkânı veriyor.

Şimdi bu IMF ile ilgili genel havaya bakınca, sonuçta biz IMF'yi sevmiyoruz. O sonuç çıkıyor; ama bu biraz Başkent Üniversitesi, Başkent Hastanesiyle yakından alakalı. Benim aklıma önce o geliyor. Tıptan metaforla baŐlarsak, hastalığı unutup, hasta olduğumuzu unutup, çekilen sancılar için doktoru, ilacı suçlamaya baŐlamak gibi bir Şey sonuçta. Bu sonuçta, çekilen sancılar sizi rahatsız etmeye baŐladıėında, daha fazla rahatsız etmeye baŐladıėında da, -ben dinliyorum, çeşitli yerlerde yeşil boya ve kğit parçalarıyla mesela bu problemin zlebileceğini tartıŐanlar da var- artık bir aşama daha ileri götürüyorsunuz, kocakarı ilaçlarından bir medet umum,

“Acaba bu sancıları giderebilir miyiz?” diye bir yaklaşım ortaya çıkmaya başlıyor. Dolayısıyla bence IMF ile ilişkilerimizi düşünürken, böyle düşünmek; yani böyle kurusıkı retorikle ya da kocakarı ilaçlarıyla tedaviyle falan olacak iş değil. Ortada bir hastalık var. Bu hastalığın tedavi edilmesi gerekiyor. Enver Bey başta demişti “Yapıyoruz, yapıyoruz niye olmuyor?” demişti. Ferhat biraz evvel herhalde altını çizdi, yapmadığımız için olmuyor, yapıyormuş gibi görüldüğümüz için olmuyor. Aslında olayı yapmıyoruz.

Yine bu son dönemlerde üzerinde konuşulnlardan bir tanesi; “IMF’den kurtulmamız lazım” Şimdi IMF’den kurtulmak, IMF’yi buradan kovmak demek, bu hastaneden taburcu olmak anlamına geliyor; yani yalnızca iyileşirseniz gidecek. “IMF hatalı” deniliyor. Bu da yanlış; çünkü sonuçta IMF’nin size zorla dayattığı bir şey yok. Bu programı uyguluyoruz, uygulamaya çalışıyoruz, IMF’yle birlikte tasarlıyoruz; çünkü aksi takdirde üstlenmemiz gereken maliyet, IMF’siz daha yüksek olacak. IMF, aslında intibakın maliyetini hafifleten bir araç. O aracı iyi kullanıyor olmamız lazım. Kullanmıyorsak, suç zaten bizim. IMF’nin bir hatası olamaz. Suç, öncelikle bizim; çünkü bizim tasarlıyor olmamız lazım. Eğer görüşmelerde yeteri kadar gereken tavrı göstermediyse, o zaman da suç bizim. Resmi görüş, vesaireyle başta alakayı onun için kurdum. Ben, bu çerçeveye inanıyorum; yani böyle şeylerin yapılması gerektiğine içtenlikle inanıyorum. Ona göre de şimdi size, “Ben programa nasıl bakıyorum?” diye bir kategorizasyon sunacağım.

Şimdi IMF’ye böyle bakınca, IMF aslında piyasa mekanizmasının işleyişine bir müdahale anlamına geliyor. Yoksa aksi takdirde bırakacaksınız, ülke daha büyük zorlukların içerisinde bir süre kalacak, kendi kendine piyasa mekanizmasının içerisinde daha çok işsizlikle intibak edecek ya da dışardan gelen bir destekle bu intibakı kolaylaştırmaya çalışacağız.

Bir de borçları tahsil etmek için burada diyebiliriz. Şimdi buna da ikili bakılabilir. Borçları zaten ödeyeceğiz. Siz, bu borçları kontrolsüz bir biçimde zaten almamış olmanız gerekirdi. Almışsanız, zaten hatalısınız. Bunları bir kere geri ödeyeceğiz. Eğer IMF olmadan geri ödemeye kalkarsak, üstleneceğimiz maliyet daha fazla olacak. İkincisi; özellikle bugün bizim borç stokumuzun yapısına baktığımızda, bizim borç stokumuz açısından bakıldığında IMF’nin kurtaracağı bir yabancı falan yok; yani

dış borçlarımızın toplamı da düşünülduğünde, bizim şimdi IMF'ye borçlarımız var, kendi kendini kurtarmayı düşünüyor olabilir. Bankacılık kesiminin aldığı bazı kaynaklar var ki, onların bir bölümü de devlet iç borçlanma senedine bir şekilde dayalı. Kalan kâğıtların hepsi, içerde çıkan kamu menkul kıymetlerinin tamamı zaten bizde. Eurobond'ların da önemli bir bölümü; yüzde 75-80'i yine bizde. IMF aslında bir şey kurtarmaya çalışıyorsa, Türkiye'de hızlı servet kayıplarının olmasını engellemeye çalışıyor; çünkü herhangi bir çöküş anında hızlı bir iktisadi daralmadan başka bu işten çıkış yok; çünkü aslında 2001 yılında görmediğimiz derecede ciddi ve büyük servet kayıplarıyla karşılaşmamız gerekiyor.

Şimdi programın çerçevesine geçmeden önce bir noktanın daha altını çizeyim. ciddi. Hani "Bu alternatifli midir, alternatifsiz midir?" tartışmaları vardı. Ben, şöyle bakıyorum: 1999 yılında tasarlanmış olan, bizim daha sonra beceremediğimiz program; Kasım 2000'de bankacılık kriziyle, sonra Şubat'taki kurdaki krizle sona ermiş olan program, en az maliyetle Türkiye'nin bu hastalıklarını tedavi etmeye izin verecek programdı. Şimdi o programı beceremediğimiz için, o programı uygulayamadığımız için, şimdi daha maliyetli bir başka program uyguluyoruz. Bugün üzerinde tartışılan o. Dolayısıyla her programın, her zaman bir alternatifi var; ama bence bu maliyet düzeyinde yürütülebilecek başka bir program yok. Bunun alternatifi olarak tartışılacak şeyler daha maliyetli oldukları dikkate alınarak herhalde tartışılmak zorunda diye düşünüyorum.

Şimdi şuradan başlayış, programla ilgili ne düşündüğümüzü anlatayım. Reel kur ve mali intibak bölümünü bırakalım. Onu, sorularınız olursa ayrıca konuşuruz. Bence geçen Şubatta ne olduğunu dikkate alarak bu programa bakmak lazım, öyle tartışmak lazım. Bu prezantasyonun içerisinde hiçbir şey yok. Kamu borç stoku, kırılmalık kaynağı, ekonomimizde bekleyişler nasıl önemli hale geliyor? Aslında biz Şubatta bir portföy kaymasıyla, Türk Lirasından yabancı paraya doğru kaymayla karşı karşıya geldik. Böyle bir portföy kayması ortaya çıktı ve bunun sonucunda da Türk Lirası, Amerikan Doları karşısında, herkes Amerikan Doları almak istediği için ciddi oranda değer kaybına uğradı. Bu portföy kayması da bankacılık kesimindeki bir dizi problemimizden ortaya çıktı.

Şimdi bundan sonraki seçeneğimiz neydi? Kur, denge kuru falan değildi. Bu portföy kaymasıyla beraber birden fırladı. Bunun sonucundaki durumda tekrar dengeye gelmemiz için ya enflasyonun, kurun yeni düzeyine, nominal düzeyine doğru intibak etmeye başlaması gerekiyordu ya da kurun, mevcut enflasyon düzeyine doğru nominal olarak değerlendirilmesi gerekiyordu. Aslında Türkiye’de programla çizilen çerçeveye mali sorumsuzluğa gidilmeyeceği, enflasyon yaratılmayacağı taahhüt edildiği için geriye dönme gerçekleşti, kur da nominal değerlendirme vasıtasıyla sonuçta yeni bir denge noktasına geldi. Hani “Ne oldu?” diye bakarsak, 2001 yılının sonunda, 2002 yılının başında enflasyon artışının olmayacağı taahhüdüyle kurda nominal değerlendirme yoluyla istikrarı sağlayacak bir çerçeve ortaya çıktı; ama aslında bu geniş bir çerçevenin sonucu.

Şimdi o çerçeveden biraz bahsedelim. Bu alıntıyı çok seviyorum, onun için her tarafa koyuyorum. Bu, Keynes’ten, **“Ekonomik Konsey Konsis of The Pis**’ten. Çeviri çok kötü olabilir; çünkü onu ben çevirdim. Aslında nasıl bir problem yaşadığımızı, yaşamakta olduğumuzu her zaman dikkate almamız gerekiyor. Keynes’in burada söylediği, “İnsanoğlu içinde yaşadığı ortama kolayca alışır, bunun da sürekli devam edeceğini zanneder. Onu öyle zannettiği için de içinde yaşadığı şartların aslında olağandışı, istikrarsız, güvenilmez, geçici olduğunun pek farkında olmaz” diyor.

Şimdi bunu hangi çerçevede Türkiye’ye uyarlayabiliriz? Şu çerçevede uyarlayabiliriz: Zaten biz sonuçta, sürdürülemez bir durumu, uzunca bir süredir bu ülkede sürdürmeye çalışıyorduk ve bunun sürdürülebileceğini zannediyorduk. Dolayısıyla bu, aslında bizim bu ülkede, bu topraklar üzerinde -ben öyle demeyi seviyorum- hayatın örgütlenme biçimiyle ilgili bir problem. “Bu borç stoku denilen problem niye ortaya çıktı?” diye bakmanız lazım. Faiz çok yüksek, o nedenle büyüyor, vesaire. Onları bir kenara attıktan sonra temel olarak özel sektöre, genel olarak çalışanlara, hepimize sağlanan sistemsiz bir dizi teşvikten kaynaklanan bir borç stoku. Kamu bankalarında biriktirilen problem, özel bankaların iyi denetlenmeyip, kötü yönetilmesinden kaynaklanan problemlerden, sosyal güvenlik sistemindeki problemlerden; çünkü eğer primleri yeterince yükseklikte almıyorsanız, aslında özel sektöre, çalışanlara, herkese sistemsiz bir teşvik veriyorsunuz ve

herkese eşit veriyorsunuz, aslında sonuçta hiç kimseyi de teşvik etmiyorsunuz. Bunların sonucunda olduğunu ve değişmesi gerekenin aslında bizim yaşama biçimimiz olduğunu unutmamamız gerekiyor, siyasetçilerin de topluma bunu anlatıyor olması gerekiyor. Bu çerçeveden bakınca, büyük bir değişimi gerçekleştirmek zorundayız.

Şimdi programa bakınca, ben 5 tane temel unsur ayırıyorum. Bu program eğer IMF programı olsaydı, biz şimdi çoktan enflasyon hedeflemesindeydik, 1,5-2 yıldır zaten rejime geçmiştik. Ondan sonra döviz alım ihalelerini şu anda yapıldığı biçimiyle zaten yapmıyorduk. Üçüncüsü; bankacılıktaki kapitalizasyon operasyonu; geçen yıl gerçekleştirilmeye çalışılan operasyon zaten o zaman içerisinde yoktu. Dolayısıyla aslında bunlar sonradan tartışmalarla etkilenen şeyler. Bu, karşılıklı müzakerelerle oluşturulan bir program. Bakışınızı karşılıklı oluşturuyorsunuz.

Şimdi “5 unsur” deyince de bunların ilk ikisi ağırlıkla kısa vadeli kur ve faiz istikrarının teminiyle alakalı. Aslında hepsi aslında büyüme stratejisinin temel taşları; ama kalanları ağırlıkla bu büyüme stratejisinin temel taşları. Bunların hepsi zaten çok konuşuldu. Bir tanesi parasal disiplin ve temiz dalgalı kur. İkincisi mali disiplin, üçüncüsü kamuda yapısal değişim, dördüncüsü bankacılık reformu, beşincisi de şirketler kesiminde yapısal değişim. Bence 5 tane ana oluşturucu parçası var, temeli var. Bunların hepsi aynı hızla mı ilerliyor, uygulama problemleri var mı, yok mu? Bunlar tartışılabilir. Var; ama bence önemli olan nokta, bu problemi çözmek için, o baştaki istikrarı sağlayan nominal değerlenmeyi sağlayan süreç, aslında problemin bütününe, kendi içinde tutarlı bir yanıt vermeye çalışıyor. Bunlara da baktığımızda ne görüyoruz? “Parasal disiplin” dendiğinde, aslında -ben onu öyle okuyorum- “mali sorumsuzluğa yardımcı olmaya son verilmesi” diye anlıyorum; yani birileri ayağını yorganına göre uzatmıyorsa, olmayan paraları harcıyorsa, Merkez Bankasının bağımsızlığıyla birlikte artık ona imkân verecek kurumsal bir mekanizma Türkiye’de yok.

Bir diğer unsur da dalgalı kur politikasının temiz dalgalı olması, mümkün olduğunca az müdahale ediliyor olması. Burada piyasadaki sonucu yansıtıyor. Dolayısıyla aslında bu ikisi, piyasa disiplinini işler kılıyor. Bu piyasa disiplininin işliyor

olması da önemli bir faktör. “Bu süreç niye devam eder?” diye baktığımda, iyimserliğimin nedeni de esas olarak oradan kaynaklanıyor.

Mali disipline bakınca da aslında borç dinamiğinden kaynaklanıyor. 3 tane unsuru var; reel faiz, büyüme oranı, faiz dışı fazla. Kontrol edebileceğimiz tek değişken, niyetimizi gösteren, mali disiplinde ciddi olduğumuzu gösterebilecek tek değişken faiz dışı fazla. Dolayısıyla faiz dışı fazla, onun için önem taşıyor; çünkü amacımız, Ferhat’ın biraz evvel söylediği gibi borç stokunu zaman içinde azaltmak.

Maliyet ne demek, burada maliyete nasıl bakmamız gerekiyor? Ara sıra çıkan anlamsız ayak diremeler, programın rayından çıkıyor gibi olmasının maliyetini aslında ne? O maliyet, biraz evvel Ferhat’ın oraya çizdiği yüzde 60’a doğru inen bir eğri var ya, o eğrinin 60’a, Maastrich kriterlerine inme zamanı uzuyor. 3 yılda olacak şey artık 4 yılda olacak, biraz daha ayak sürürsek 5 yılda olabilecek. Bu ne demek? Bu, 3 yıl yerine 4 yıl, 4 yıl yerine 5 yıl demek. O zaman onun sürdürülebilirliğini sorgulayanlar haklı çıkıyor. Mali disipline bu çerçevede bakıldığında kısa vadeli bir politika kararlılığı göstergesi. Bu işte ciddi olduğunu gösteren bir gösterge. Bir taraftan Merkez Bankasıyla ilişkisini kopartıyorsunuz, bir taraftan da kendi kendine yeteceğinin garantisini sistemin içine yerleştirmeye çalışıyorsunuz. Bu da büyümeyi illa küçültür mü? Şimdi böyle bir literatür var; “expention refiscal contraction” diyor. Ben, “genişletici mali daralma” diye çevirdim.

Kuzey ülkelerinde; Danimarka’da, İrlanda’da deneyimlerimden çıkan bununla ilgili bir ders var. Aynı zamanda da Amerika Birleşik Devletlerinde şu aralarda sürdürülen, hani “Rubinomiks” diyorlar ya, Eski Hazine Bakanı Rubin’in politikasına, aslında adamın da yapmaya çalıştığı, o dönemde gerçekleştirmeye çalıştığı şey, kısa vadede mali disiplini temin etmek, bir taraftan da aynı zamanda kamuda yapısal değişimle uzun vadeli mali disiplini sağlayacak tedbirler almak. Onların sonucu, Amerika Birleşik Devletlerinde de bence iyi bir dönemde. Öyle bakmak gerekiyor; yani en azından o döneme ben öyle bakıyorum.

Demin borç stokunun nereden çıktığını söyledim. Bu borç stoku kamunun faaliyet biçiminden, işleyiş biçiminden kaynaklanıyor. Dolayısıyla kamunun örgütlenme ve işleyiş biçimini, yönetim biçimini, government structure değiştirmeye

çalışıyorsunuz. Burada gerçekleştirmeye çalıştığınız o. Kural hâkimiyetini oturtup, eşit şartlarda rekabetin gerçekleşebilmesi için bir ortam yaratmaya çalışıyorsunuz. Bu, mali disiplinin sürdürülebilirliğini sağlıyor, aynı zamanda bu tedbirleri alıyorsanız da, sonuçta politika kararlılığının varolduğunu gösteren bir adım atmış oluyorsunuz.

Bankacılı reformuyla gelen ise, “özellikle yeniden sermayelendirme gelen, bu iktisadi toparlanma sürecine destek olacak bankaların bilançolarındaki problemleri hafifletecek, o problemlerin reel faizler üzerine baskı yapmasını hafifletecek bir bölüm eklendi” diye söyleyeyim ve geçeyim.

Şirketler kesimindeki değişimi ise ikiye ayırabiliriz. Bir tanesi İstanbul yaklaşımı, çok iyi işlemeyen İstanbul yaklaşımı ve hiç işlemeyen, varlık yönetim şirketinden gelen bir amaç var. Orada en azından bir amaç vardı. O da şirketler kesimi üzerindeki başlangıçtaki borç yükünün temizlenmesiydi; ama bu yeterli değil. Biz kamuyu değiştirdikçe orta vadede bir dizi intibak maliyeti yaratıyoruz; elektrik fiyatları artıyor, sosyal güvenlik primleri artıyor ve bizim şirketler kesimimiz bu maliyetler düşünülerek örgütlenmemiş durumda. Verimlilik düzeyi düşük, teknolojik düzeyi düşük, dolayısıyla kamudaki değişime paralel bir değişimi de şirketler kesiminde gerçekleştirmek gerekiyor.

Şimdi bunları geçelim, niye iyimser olduğumu söyleyeyim. Birincisi; işleyen bir piyasa mekanizması olduğu için iyimserim. Esas olarak onun için iyimserim. Sonuçta yapılan hataların, ayak diremelerin sonuçları artık eskisiyle kıyaslanmayacak bir şekilde, çok somut olarak, bir maliyet olarak cebimize yansıyor. Bence bu iyi bir şey. Kurun arada çıkıyor olması, faizlerin arada yükseliyor olması, bir şeylerin yolunda gitmediğinin, programın rayında gitmediğinin göstergeleri aslında. Dolayısıyla o gösterge, maliyetler yoluyla cebimizi etkilemekte olduğu için, programın tekrar rayına oturtulabilmesi için de bir ivme yaratıyor. Bu, bence iyi bir şey. Bu, gerekli mi? Evet, gerekli bir şey. Yeterli mi? Yeterli değil; çünkü aynı zamanda orta vadeli bir perspektifinde ortaya konması lazım, büyümeyle ilgili bir şeylerin konması lazım.

Mesela piyasaların faiz dışı fazlada ya da siyasi gelişmelerle, kısa vadeli olaylarla reaksiyon verdiğini biliyorum; ama mesela şunun için reaksiyon vermiyorlar: “Yahu, bu eğitim harcamaları çok düşük. Önümüzdeki dönemi biz bu teknolojik

açından daha güçlenmeyi sağlayamayacağız” vesaire açısından meseleye bakmıyorlar. O zaman bence piyasaların yanında başkalarına da bir rol düşmesi lazım.

Bu dönemde sivil toplum kuruluşlarının kendini yeniden tanımlayarak, Türkiye'yi yeniden tanımlarken, kendilerini de yeniden tanımlayarak bence kendilerine bir rol biçmeleri ve de onların da daha etkin bir rol oynamaya başlamaları gerektiğini düşünüyorum. IMF'ye bırakmamak demek, uluslararası kuruluşlara karar almayı bırakmamak demek zaten böyle bir şey. Kendi kendimize hasta olduğumuzu kabul edeceğiz, sonra da bu hastalığı nasıl düzeltebiliriz diye karşılıklı biz tartışacağı ve bu tartışmanın sonucunda anlaşacağız. Ben artık keseyim.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Biz teşekkür ederiz.

Sayın Yeldan buyurun.

Prof. Dr. ERİNÇ YELDAN (Bilkent Üniversitesi İktisat Bölüm Başkanı)-
Hepinize iyi akşamlar diliyorum.

Benim resmi bir sıfatım yok, rahatlıkla kendi düşüncelerimi söylemek üzere buradayım. Sözümü sakınmak gibi bir niyetim de yok. Kısaca üç konuya değineceğim, tercih ederdim ki bu üç konunun da hakkını vereyim. Dolayısıyla öncelikle ben de bugüne nasıl geldik üzerine bir hatırlatma yapacağım, ikincisi, IMF programının somut politikaları üzerine bir iki gözlemde bulunacağım. Öncelikle, biliyoruz ki IMF tarafından uygulanmaya konulan bu model standart Polak modelidir. Konuşmam da bu modelin kurgusu ve Türkiye'deki uygulanması boyunca izlenen somut rakamsal hedefleri üzerinde duracağım. Üçüncü olarak da bu programın uzantısını bir akademik modelde ele aldık yakın bir zamanda. Bu doğrultuda biraz analitik ve akademik birkaç gözlemi sizinle paylaşmak istiyorum. Bir başka konuda benden önceki konuşmacı arkadaşlarım IMF programı lafından niye bu kadar rahatsızlık duyuyorlar, anlayabiliyorum. Ben de rahatsızlık duyuyorum, başka nedenlerle. O konuda kısa bir anekdotla konuşmamı kapatmaya çalışacağım.

1989 yılında Türkiye serbestleştirme aşamasının doruğuna ulaştı. Ve sonucu önceden vurgulayayım, Türkiye'nin şu anda yaşadığı sorunlar ve bütün 90'lar boyunca yaşadığı sorunlar Türkiye'nin denetimsiz, hesapsız zamansız bir şekilde bu serbestleştirme adımını atmasından kaynaklanmaktadır. Doğrudur, Türkiye kötü yönetilmiştir. Ama Türkiye bazıları için de çok iyi yönetilmiştir. Bazı insanlar için kötü yönetildiği çok açık, ama bazı insanlar için de çok iyi yönetildiğini biliyoruz. Türkiye'nin 90'lar boyunca bütün iniş çıkışlarına rağmen reel ortalama büyüme hızı yüzde 3.5'tir. Bankacılık sisteminin aktiflerinin şişmesi yüzde 13.5'luk bir reel büyümeye tekabül etmektedir. DİE geçtiğimiz günlerde yeni bir hane halkı gelir dağılımı ön tahminlerini yayınladı. Hepimizin bildiği çok dehşet verici oranları resmi olarak sitesine koydu. Milli gelirden en fazla paya sahip olan yüzde 5'lik grup, milli gelirin neredeyse üçte birinden fazlasını götürüyor. Yüzde 20'lik grup milli gelirin yüzde 50'sinden fazlasını alıp götürüyor. Sadece faiz ödemelerine ayırdığımız bütçe, istihdamın neredeyse yarısını karşılayan tarım kesiminin yarattığı katma değerden daha fazlasına tekabül ediyor. Şimdi dolayısıyla biz kötü yönetiliyoruz, ama bir bütün olarak değil. Ben kötü yönetildiğimi biliyorum, meslekten arkadaşlarım da kötü yönetiliyor, fakat bazı şahıslar ve bazı çevreler Türkiye'de çok iyi yönetiliyorlar.

Finansal serbestleşme sürecinden üç olumlu sonuç beklenirdi. Kredi hacmi genişleyecek, ulusal faiz oranı düşecek, sermayenin reel maliyeti düşecek ve uluslararası düzeye yakınsayacaktır. Yatırımlar da dolayısıyla genişleyecektir. Türkiye'de bu sözkonusu olmamıştır. 90'lar Türkiye'sinden 2002 yılı sonuna kadar mevduat bankalarının kredilerinin GSMH'ya oranına bakarsanız anlamlı bir sıçrama olmamıştır. Türkiye'de yüzde 15 ile 20 arasında bir büyüklük açısından gitmektedir. Dünya ortalaması yüzde 130'tur. Türkiye'nin de arasında bulunduğu orta derecede gelişmiş, "kalkınmakta olan ülkeler" ortalaması yüzde 64'tür. Türkiye kredi hacmini genişletememiştir. Dolayısıyla finansal serbesleştirmede Türkiye'nin olumlu edinimler edinmediğini görüyoruz.

İkinci olarak Türkiye'de reel faizler yükselmiş, faiz yükü artmış, onun yanında *Ponzi-finansman* diye sayın Emil de biraz önce vurguladı, 90 lar boyunca Türkiye'nin borç yükünün artış miktarı çok hızla büyümüştür. Bana çok çarpıcı gelen bir rasyo var.

89'dan başlayarak Türkiye menkul kıymetlendirilmiş borçlanmasını o zamana kadar alınmış borç stokuna oranlarsanız yüzde 50'yi aşan bir tempoda borçlandığını görüyorsunuz. Bunun içine bütün koalisyon hükümetleri ve bütün partiler dahil. Dolayısıyla Türkiye belli bir finansman biçiminde ısrarla durmuştur ve bunda ısrarcı olmuştur. İç borç faiz ödeme yükünün GSMH'ya oranı, net iç borçlanmanın toplam iç borç stokuna oranı, yaklaşık yüzde 50'lik bir artış. Türkiye'nin temposu budur. Bunu tabii ileriye doğru götürürseniz, arkadaşlarımız akademik bir çalışma yürüttüler. Bunun sürdürülemez olduğu çok net olarak da gözüküyor.

Bana çarpıcı gelen bir başka oran şu: Faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı. Bunu biliyoruz diyeceksiniz, ama iki şey var. (Grafik) Gerçekleşen faiz oranlarının gerçekleşen vergi gelirlerine oranına, ve Türkiye'nin 2003 bütçe program hedeflerine baktığımızda bu oran yüzde 76'dır. Türkiye hedef olarak da konsolide bütçesinden ödeyeceği faiz ödemelerinin vergi gelirlerine olan hedefini de hatırı sayılır bir büyüklükte programlamış durumdadır. Yani bu bir programdır, kendine kendine rastgele gelişen bir olaylar zinciri değildir. Bu bakımdan benden evvel konuşma yapan arkadaşlara yine katılıyorum. "Evet biz kabahatliyiz, biz kötü yönetildik", ama buradan nemalanan şahıslar açısından da son derece programlı bir kamu finansmanı ve finansal serbestleştirme politikası Türkiye'de güdülmüştür. Mesele bir sonuç değil, bir neden de burada çok net gözüküyor.

IMF programının ana kurgusu bizim hasbel kader biraz iktisada giriş derslerimizde, ama çok ciddi olarak ikinci sınıflarımızda Polak modeli olarak --yakın tarihte IMF ile beraber kırkıncı yılını kutladık. Jacques Polak standart Mundell-Fleming yaklaşımı. Açık bir ekonomide borç stokunu DT ile gösteriyoruz. Herhangi bir t döneminde borç stokunun milli gelire oranı, bir yığın simultane denlemleri çözersiniz, sonunda iş gelir kemiğe dayanır. O da şudur, Faiz haddi r , borç stokunu artırıcı bir unsurdur. D reel büyüme haddidir. Faiz dışı fazladan da ne kadar fazla verirseniz bu borcun çevrilmesi bu kadar kolaydır. Mesele bu kadar basittir. Şimdi bu kadar basit bir kurgu üzerine bir takım senaryolar yapılıyor. Bu senaryoların bir tanesi şu: IMF'nin 2002 Türkiye raporundan aldım. Bildiğimiz hedefler 2002 yılı olmuş, gerçekleşmiş değerlerin üzerine yüzde 5'lik bir büyüme varsayılıyor. Kamu kesimi faiz dışı fazlası yüzde 6.5'lik

oran, 2006'da yüzde 6.3'e çekilecektir. Bu iki veriyi biraz önce bahsettiğim denkleme yerleştirirseniz, bu işlerden anlayan bir asistanınız da varsa size kamu net borç stokunun 2006'ya kadar yüzde 81'den değerinden nereye inebileceğini hesaplayabilir. Bunda şaşırtıcı bir yan yok. Fakat benim ilgimi çeken programın makro ekonomik fiyatları. Enflasyon hedeflerini biliyoruz. Yüzde 10'un altına çekilecek 2005'ten sonra. İç borç nominal faiz oranı aynı dokümanda yüzde 69'dan başlıyor ve yüzde 46, yüzde 32, yüzde 27, dördük değerlerle çalışıyor. Biraz önce bahsettiğim denklem. Programın ex ante enflasyona göre faiz oranı beni dehşete sokuyor. Reel faizler Türkiye'de hala biz ödevimizi ne kadar da yapsak dahi, faiz dışı fazla için yüzde 6.5'i zorlasak, bunun üzerine çıksak dahi, Türkiye'de programın temel denklemine giren varsayımların reel faizleri yüzde 20'de biraz daha devam edeceğini gösteriyor. İşin cebiri böyle. Bu bir cebir hesabıdır. Diyebilirsiniz ki, faiz oranlarını düşürmek için daha yüksek faiz dışı fazlalar vermeniz lazım. Daha güvenilir daha istikrarlı, daha şeffaf, daha iyi olmanız lazım denilebilir, daha başka şeylerde söylenebilir. Ama ben şu anda işin cebirsel yönünü tartışıyorum.

Şimdi kesişen nesiller modeli diye çevirdik, İngilizcesinin tam karşılığını bulamadığım için biraz utanarak söylüyorum, alışık olduğumuz Over Lapping Generations modeli. İktisat yazınında kuramsal olarak çok iyi bildiğimiz bir model, fakat amprik çalışmaları yeni yeni genel denge makro iktisadına girmeye başladı. Bunu Bilkent Üniversitesinde yıllardır beraber çalıştığımız çok değerli arkadaşım sevgili asistanım Ebru Voyvoda ile beraber yürüttüğümüz, yeni bir genel modelinin bu sorunlara bakış açısını sergiliyor. Kesişen Nesiller Modeli, biraz evvel bahsettiğim bu çok basit cebir hesabının makro ekonominin diğer unsurlarına taşıyan, dış ticaret dengesini reel ücretler tüketim, yatırım, karlar ve dış ticaret dengesine uzantılarıyla beraber eş anlı denklemler bütünü içinde değerlendiren bir çalışma. Yani rastgele bir büyüme, rastgele bir faiz dışı fazla birbirleriyle bu cebirsel denklem içinde uyum gösterebilir, ama makro ekonominin geride kalan unsurlarıyla da mutlaka ilintilidir. Faiz dışı fazla yüzde 6.5 olurken, karlar, ücretler, yatırımlar, tüketim, dış ticaret açığı ne oluyor? Birazda bunu ileriye doğru görmemiz lazım.

Modelimizde 30 adet yaş grubu var. 1'den 30'a kadar sıralanıyor. 16, 17 yaş grubunu biz genç nesil, okuyan fakat üretimde bulunmayan nesil olarak tanımlıyoruz. 30. nesil emekli olmuş nesil, işgücü piyasından çıkmış. T anında çalışma hayatına katılan birey belli bir tasarruf ve tüketim davranışı içinde bulunuyor. A ile menkul varlıklar elde ediyor. Hayatını bu şekilde idame ettiriyor.

Burada şu temel varsayımları yaptık, toplam faktör üretkenliğini emek artıran teknoloji yönünde yüzde 3'lük bir şok olarak verdik. Modelde denge olarak reel faiz olarak yüzde 10.9'luk bir faiz haddi ile çalışıyoruz. Başlangıç borç stoku 2002 yılında yüzde 83, iç borç ve özel tüketim rakamları yüzde 48, yüzde 63. Cari işlemler dengesi bizim içsel olarak tanımladığımız bir modeli içindeki tanımı açısından ticaret dengesi artı faiz ödemelerinden mürekkeptir. İşin içinde işçi dövizleri ve diğer faktör kalemleri yok. O yüzden de değişik bir rakamla gidiyoruz.

Şimdi standart senaryo altında IMF programı. Yüzde 6.5 lik faiz dışı fazla, yüzde 4.5'lik bir denge büyüme haddi elde ettik. Bu bize uzun dönemde borç stokunun GSYİH'ya oranının yavaş yavaş düşmeye başladığını gösteriyor. Bu bir ön tahmin modeli değil. İşler yavaş yürüyor. Fakat burada hangisinde ne olacağı konusunda kahinlik yapacak değilim. Fakat benim cebirim biraz farklı sonuçlar verdi, sadece bunu savunuyorum. Şimdi bundan sonra işler umulduğu gitmezse ne olur? Çok şey yapabilirsiniz, ücret şokları verebilirsiniz, Irak Savaşı şoku verebilirsiniz, faiz şoku verebilirsiniz, vergi politikaları uygulayabilirsiniz, amacım burada bir iktisadi modeli anlatmak olmadığı için sadece "büyüme istenilen oranda olmazsa ne olur?" sorusuna cevap arayacağım. Başka sorular da sorulabilir. Yani bu model ne kadar duyarlı büyümeye? Bu durumda toplam borç stokunun bir anda milli gelirin yüzde %'100'ünün üzerine çıkması içten bile değil gibi gözüküyor. Program, "güven" ve "istikrara" dayalı. Gene aynı soruyu soruyorum, kim için güven, ne için güven? Türkiye bu tür bir programa eklenen tek ülke de değil dünyada. Farklı faiz dışı fazla yükleri altında Brezilya, Arjantin, Uzak Doğu'da Asya ülkeleri de benzer programları izlediler. Şöyle bir dünyadaki kamu maliyesi rakamlarına baktığınız vakit birincil bütçeleri, yani faiz dışı bütçeleri açık veren artık bir ekonomi yok dünyada. Bütün ekonomiler faiz dışı fazla veriyor. Sadece bize giydirilen bir gömlek değil. Bu her ülke için böyle. Bu anlamlıdır. Dünya finansal piyasaları ile entegrasyona girmiş bütün

ekonomilerde artık devlet harcamaları, birincil bütçede mutlaka bir faiz dışı fazlaya itilmiş durumda. O halde şunu soruyoruz, güven ve istikrar: Kim için? Uluslararası finansal sermaye için. *Ki* sermayeye bir hoş geldin partisi. Sevgili Dani Rodrik'in deyimiyse, sermayeye hoş geldin partisinin unsurudur bu, *ki* uluslararası sermaye gelsin. *Ki* sürekli olarak bir borç döndürülebilirsin, öbür taraftan da uluslararası finansal sermaye yüksek reel faiz altında nemalanmaya devam edebilirsin.

IMF programı mıdır, değil midir tartışmasına gelince, bu topraklarda uygulanan program elbette bizim programımızdır. Ama biz'le kimi kastediyoruz, bunun altında ben yokum. Bu benim programım değil, bu biz'in altında benim olmadığımı belirtmek isterim. Türkiye'nin programıdır, doğrudur. Türkiye'ye IMF tarafından dikte edilmektedir. Ama bunun adını net olarak koyalım. Bu program Türkiye'yi çok uluslu şirketlere ve finansal sermayeye ucuz emek deposu olarak açan yaklaşımın programıdır. Bu program çok uluslu şirketlerin ve uluslararası finans sermayesinin stratejik çıkarlarının yani neoliberal küreselleşmenin programıdır.

Son olarak, şöyle bir görüş var: "2000 IMF ile imzaladığımız niyet mektubu programı gerçekten çok iyi düşünülmüş, gerçekten kendi içinde çok iyi tutarlı bir programdı". Doğrudur, buna katılıyorum. Fakat bu programın tahayyül unsurlarının Türkiye'nin gerçekleri ile bağdaşmadığı düşüncesindeyim. Biz IMF ile imzalanan bu programa harfiyen uyduk. 2000 yılında gerek döviz kuru politikası, gerek kamu maliyesi gerekse Merkez Bankası'nın para politikası bütün hedeflerine ulaştı. Biz programı aynen uyguladık. Ne saptı hedeften? Cari işlemler açığı saptı. Program 2.5 milyar dolarlık bir cari işlem açığı öngörüyordu, sene içinde bunu 5 milyar dolara çıkardı, gerçekleşmesi 9.8 milyar dolar oldu. Niçin? Kamu kesimi olağan dışı fazla açık verdiği için değil, olağanüstü bir para girişi sonunda şişen finansal piyasaları uyardı, tüketim sonucunda gerçekleşti. Bankacılık kesimimizin son derece kırılabilir, finansal kesimimizin son derece krize duyarlı, bu kadar yüksek akışkan bir finansal ortamı hazmedemeyeceğini bir tek biz mi biliyorduk? IMF de biliyordu, programı uygulayanlar da biliyorlardı. Ama buna gözlerini kapattılar, çünkü her şey çok hoş gidiyordu. Faizler düşmeye başlamıştı, çok hızlı da düşmeye başlamıştı, bankalar oluk oluk tüketici kredisi vermek istiyorlardı, büyüyüyorduk, enflasyon düşmeye

başlamıştı, o bakımdan program, o 90'lardaki sürdürülemez büyümeden özü itibariyle ayrılan bir program değildi. Dolayısıyla 1990'ların çarpık, sürdürülemez hassas dengelere dayalı "Lale devrini" andıran büyüme biçimini Türkiye'ye yeniden empoze etmiş idi. Bu yüzden, 2001 krizi, belki kendi içinde iyi düşünülmüş olan ama Türkiye'nin gerçekleriyle bağdaşmayan bu tür yapay büyüme 2001'de tıkanı ve krize sürüklendik. Bunda Türkiye'nin siyasetçisinin elbette kusuru vardır, ama programı iyi uygulayamadığından değil, programı harfiyen uygulaması yüzünden!

Dikkatiniz için çok teşekkür ediyorum...

OTURUM BAŞKANI- Biz teşekkür ederiz.

Şimdi panelimizin soru-cevap kısmına gelmiş bulunuyoruz. Soru sormak isteyenler lütfen isimleriyle birlikte sorularını sorsunlar ve kime sorduklarını lütfen belirtsinler.

Buyurun.

OĞUZ TEZMEN- Sayın Emil'e soru sormak istiyorum.

2003 yılında iç borçlarla ilgili olarak ciddi bir sorun gözüküyor; ancak 2004 programıyla ilgili olarak bir çalışmaları var mı, 2004 yılının borç stoku ve bunun çevrilmesine ilişkin değerlendirmelerini almak istiyorum.

Önemli olduğunu düşünüyorum, teşekkür ediyorum.

FERHAT EMİL (Hazine Müsteşar Yardımcısı)- Aslında 2003 finansman programımız var; fakat takdir edersiniz ki 2004'te bu kadar detaylı bir finansman programımız yok; ancak biraz önce vermiş olduğumuz senaryolar ışığında 2004'te IMF'nin bazı büyük ödemeleri geliyor; fakat onlar da dahil olmak üzere 2004'te de, 2003'te olduğu gibi borç stokunun çevrilmesi diye bir problem görmüyorum.

Irak krizinde getirilen bazı tedbirlerle de doğrusunu söylemek gerekirse aslında biraz da faiz yükselmesini ucuzlattık diyebilirim. Onun da getirdiği etkiyle biz, 2004 yılında borçların çevrilmesinde bir problem görmüyoruz. Ben, bunlar hesaba alınarak oluşmuş senaryo analizini sundum.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun.

ERKAN BİL (Siyaset Bilimi Uluslararası İlişkiler Bölümü)- Ben, Sayın Yeldan'a bir soru sormak istiyorum.

Neoliberal söylemin bir argümanı var; "**Tina Argument**" yani **There is no Alternative** yine Neoliberal söylem çerçevesinde IMF programının alternatifinin olmadığı, Sayın Güven Sak belirtti.

OTURUM BAŞKANI- Bu mahiyetle

ERKAN BİL- Bu mahiyetle, öyleyse bu ortam içerisinde IMF programının alternatifi de IMF programıdır sonucu çıkıyor.

Hocam, sizin şu söylemlerinizi ışığında Türkiye bundan sonra ne yapmalıdır; yani bu programının alternatifi gerçekten yok mudur? varsa nedir?

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. ERİNÇ YELDAN- İktisat, alternatifler sanatıdır; yani alternatifsiz bir program olmaz. Bunu öğretiyoruz. Marjinal maliyetlerle, marjinal getiriye eşitlemeye iniyoruz. Ben, çok kabaca özetleyebilirim. Faiz ve borç üzerine doğrudan bir operasyonun yapılması kanaatindeyim; fakat bu "borçlarımızı ödemeyelim, moratoryuma gidelim, cebinde 5 doları olanı da hapsedelim" mantığıyla yürüyecek bir şey değil, aynı 1994'te veya 1999'da olduğu gibi bir tür servet vergisi, net aktif vergisi.

Ben de çok mutlulukla okuyorum ki, şu anda son veri affından dolayı beklenenin üzerinde bir gelir toplayan bir bütçeyle karşı karşıyayız. Bu tür bir uygulamayla ekonomide vergi yükünü artıracak; fakat bunu daha adil olarak; yani dolaylı vergilere yüklenmek yerine, servetlere ve finansal servetlere özellikle yüklenmek suretiyle bir vergi reformu bunun bir ayağı olabilir.

İkinci reform ayağı; borcun çevrilmesini uzun vadeye, enflasyon üzerinde belli bir reel getiriye bağlayan bir ödeme planıyla uzun vadeye yayılabilir. Bütün bunların sermaye kaçışını engellemesi için IMF'nin de gözetiminde, artık IMF'nin de tartıştığı

sermaye giriş ve çıkışları üzerine denetim konabilir. Ödemeler dengesinin cari işlemlerine ilişkin döviz alım satımları serbest kalır; fakat sermaye hareketlerine ilişkin olan döviz alım satımları denetlenir, caydırılır, yasaklanır, ne gerekiyorsa o yapılır; yani Malezya tipi daha yumuşak sermaye kontrolleri olabilir, Şili tipi daha sert sermaye kontrolleri olabilir, Türkiye tip başka tür sermaye kontrolleri olabilir.

Ankara'daki IMF bürosu açık kalır mı? Kendi bilecekleri iş; yani beraber çalışırız, gelirler, kapatırlar, açarlar; yani "IMF gelsin, gitsin, bizimle beraber çalışsın, IMF programını biz uygulayalım veya bizim programımızı IMF uygulasin, uygulamasın" diye benim hiçbir önyargım yok, hiçbirimizin de olmaması gerektiği kanısındayım. Ben sadece bu programın ne programı olduğunu söyledim.

Bu programdan çıkmanın maliyeti çok yüksek olabilir; fakat esas olan bu maliyeti kim paylaşacak, şu anda bu programda olmaktan kim, ne kadar maliyet görüyor, kim yararlanıyor? Bu ayrımı yapmamız lazım. Ben bu programdan, benim çocuklarımın uzun dönemde daha zararlı çıkacağı görüşündeyim; ama Türkiye'de başka ailelerin çocukları bundan daha büyük yarar görebilir; yani Türkiye sınıflı bir toplum. Lütfen artık biraz bunu hatırlayarak bu maliyet unsurunu düşünelim. Maliyet kim için maliyet, fayda kim için fayda?

Daha uzun olarak tartışmak isterim; fakat galiba Rektör Bey de burada. Sözü fazla uzatmak istemiyorum; ama alternatiflerin olduğunu, maliyetin de hepimizin maliyeti değil, bazılarının daha fazla, bazılarının daha az maliyeti olduğu konusunu hatırlatmakla yetineceğim.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun.

BÜLENT AKARCALI- Önce, bu toplantı için ve tartışmaların da netliğinden dolayı üniversiteyi kutlarım.

Sak'ın, özellikle "yaşam biçimimizde değişiklik gerekir" yaklaşımı beni etkiledi. Benim de yıllardır savunduğum budur; yani böyle bir hastalık, şeker hastalığı gibi 50 senedir devam ediyor; ama bunu kabul etmeyip baklava-börek yemeye devam ediyor, hem baklava-börek fiyatlarından, hem de hastalığın tedavi ilaçlarından sürekli

şikâyet eder haldeyiz; ancak bu yaşam biçimini değiştirmede Türk bürokrasisi ne yapıyor, onu hiç sorabildiniz mi?

Siyasetçi tamam. Ben, 20 yıllık siyasi deneyimimde en kuvvetli başbakanın ancak yüzde 20 yetkiye sahip olduğunu gördüm; yüzde 80'i bürokrasidir. Türk bürokrasisi, acaba Türk Halkının çekmiş olduğu bu sıkıntının farkında mı; yani Sayın Yeldan'ın söylediği o yükler yalnız vatandaşa mı gidiyor ya da az yararlanan kesim, o yüzde 5'lik, yüzde 20'lik yalnız belirli kazanç sahibi mi, yoksa Özel İdare harcamalarıyla, Köy Birlikleri harcamalarıyla, geçen sene Orta Doğu Teknik Üniversitesinde yapılan bir toplantıda açıklanan 2 milyar dolara varan kamu nitelikli vakıfların topladıkları paralarla, hâlâ 300 bin tane olan ve daha dün gördüğüm altında 750 BMW otomobille dolaşan valimiz ve benzerleri, en pahalı arabaları, en lüks arabaları almaya devam ettiren bürokrasi, siyasetin gücünü dinlemeyen bürokrasi, Polis Vakfından 550 milyar liraya bir emirle kendine zırhlı araba aldirtan Emniyet Genel Müdürü, bütün bunlar niye ortaya konmuyor; yani o yaşam biçimindeki Türk bürokrasisinin, halkının adeta kınını emer gibi davranışı neden hiç ortaya konmuyor?

Bu yaşam biçiminin değişmesi gerektiğine yüzde yüz katılıyorum. Siyasetçilerin bunda büyük sorumluluğu olduğuna yüzde yüz katılıyorum; ama suçlu sayısını az gösterip, esas meselenin; yani Anadolu'nun lojmanında kaldığınız zaman utanarak "banyoya para harcansın" diye pahalı dantelli örtüleri koydurtan bürokratik anlayışının üzerine, o harcamaları kısmanın üzerine gidilmeyişini anlayamıyorum. Ayrıca bunlar bütçede değil. Ne Özel İdare harcamaları, ne Köy Birlik harcamaları, ne çoğu şirkete dönüştürülmüş olan kamu kuruluşlarının harcamaları, BOTAŞ'ından tutun, bilmem nesine kadar bütün bunlar her zaman devre dışı. Ne IMF'nin hesaplarında, ne Türk üst düzey bürokrasinin hesaplarında.

şimdiye kadar katıldığım bu tip toplantıların hiçbirinde bu yaklaşımı görmedim. Acaba sizler de bu gizli bürokrasi dayanışması içerisinde misiniz?

FERHAT EMİL- Sayın Akarcalı'nın sorusunu üstüme alınarak, savunma amaçlı bir cevap vermemek; ama dediklerinize yüzde yüz katılarak yanıt vermek istiyorum.

Niye bu gibi toplantılarda bunlar dikkate alınmıyor, gündeme gelmiyor? Şimdi bu toplantı, Türkiye ekonomisi ve IMF, işte IMF ile ilişkiler gibi kısıtlı bir bağlamda. Ben konuşmamda birazcık “Kamu Mali Yönetim Reformu, Harcama Reformu” gibi şeylere değindim; ama belki bir dahaki toplantı Türkiye’de kamu kaynaklarının kullanımı üzerine, harcama reformu yapılması üzerine olsa, memnuniyetle bu konudaki tecrübelerimi ve yapılmak istenenleri sizlerle paylaşmak isterim.

Doğrudur, siyasetçinin siyaset yapma biçimi kadar, bürokratin da yaşam tarzı ve siyasetçi-bürokrat işbirliğiyle Türkiye’de kamu kaynakları yıllar boyunca kötü kullanılmıştır. Bunu düzeltmenin yolu, buradaki sözünü ettiğimiz yapısal reformların içinde bence en önemlisi olup da şimdiye kadar yeterince ağırlıkla ele alınmayan; ama söylemi de son zamanlarda çok fazla olan Harcama Reformuyla olabilecek bir şeydir.

Harcama reformu ne demektir? Hiçbir zaman devletin yapacağı harcamaların, devletin normal hesaplarının dışındaki yol ve yöntemlerle yapılmaması demektir. Sadece genel bütçede değil, sözünü etmiş olduğunuz vakıflarda, derneklerde, yerel yönetimlerde. Bakın, şu anda bir “Yerel Yönetimler Reformu” diye herkes bir şeyler tartışmaya çalışıyor, ne olduğunu kimse tam bilmiyor. Yerel yönetimlere demokrasi adına bir şekilde bazı kaynakların aktarılması; ama onların harcamalarına herhangi bir şekilde denetlemeyecek, hesabını sormayacak bir sistem yarattığımız zaman, ilerde Arjantin gibi ya da Brezilya gibi, yerelleşmeden kaynaklanan mali istikrarsızlık içine düşebiliriz. Bizim, bunları da tartışmamız lazım.

Sizin çok haklı olarak belirttiğiniz gibi bu denetimsiz harcamaların da o Yönetim Reformu içinde icabına bakılması lazım. Bunların hepsi biliniyor. Bunlar ilim değil, irfan değil. Bilinen, başka ülkelerde uygulanan, bizim ülkemizde de uygulanmasına çalışılan şeyler; ama ne hikmetse senelerdir ne zaman bir kamu harcama reformu, ne zaman bir bütçe reformu gündeme gelse, bir şekilde bu sulandırılıyor, sümen altına alınıyor, “reform” diye başlanılıyor, deforme ediliyor, bürokrasinin elinde de deforme ediliyor; çünkü o yaşam tarzını bir kısım bürokrat terk etmek istemiyor. “Bürokrat” da derken, değişik değişik bürokratlar var.

Tabii Sayın Akarcalı'nın sözlerine aynen katılıyorum. Size itiraz anlamında söylemiyorum; toplumun da bunun farkında olup, bunu bu şekilde sorgulaması lazım, bunu bu şekilde talep etmesi lazım.

Doç. Dr. GÜVEN SAK- Zaten “sivil toplum kuruluşlarının, vesairenin önemi” diye bitirmiştik. Şimdi programın ayrıntılarını hiç konuşmadık. Benim, “yapılmakta olanların kısa listesi” diye 2 sayfa listem var. Tek yıldızlılar, şöyle böyle başlanmış olanlar. Yıldızsızlar, yapılmış olanlar. 2 yıldız varsa, daha adımı da pek atmamışız gibi gözüküyor; ama en azından üzerinde düşünülen bir çerçeve var. Merkez Bankasının bağımsızlığından başlıyor, kamu bankalarının yönetim biçimine geçiyor, BDDK'nın bağımsızlığı, kısmi mali sorumluluk yasası olarak Borçlanma Kanunu, kamu alımları politikası; bu çerçevede Kamu İhale Kanunu, Kamu Mali Yönetim Reformu Bütçe Süreçlerinde Değişiklik; şimdi Meclisteki Mali Kontrol Kanunu, bütün bir düzenleyici reformlar bütünü, ondan sonra Kamu İdari Reformu. Sizin dediğiniz konulara da gelmek üzere içerisinde Sayıştayın yeni rolünü de bir daha tanımlayan -Ferhat la tartışıyoruz. Dolayısıyla yolsuzlukla mücadele de onun içerisinde bir parça tazen- KİT Yönetim Biçiminde Değişiklik, Tarım Reformu, Yabancı Sermaye Kanunu.

Şimdi aslında bunların hepsine baktığımızda, bir bütün olarak 1980'lerde yapamadığımızı şimdi yapmaya çalışıyoruz. Bunu 1980'lerde yapsaydık, Erinç'in o dediğine, o şekilde, o fire fite'la katılabilirim. Bir eğer 1980'lerde finansal liberalizasyona giderken kamudaki değişikliği de at başı birlikte götürüyor olsaydık, bence çok daha iyi bir durumda olabilirdik; ama bu değişikliği o gün yapamadık. Dolayısıyla şimdi hızlı bir şekilde tamamlamamız gerekiyor. Bunun sonucunda olacak olan da, sonuçta kamunun yönetim biçimi değişecek. Bunun sonunda gelen dünyada idari engeller hariç; yani bürokrasinin, belediyeden bilmem ne ruhsatı almak için size problem çıkartması hariç, popülizmin aslında idareye herhangi bir temeli de Türkiye'de kalmayacak zaten. Bunların hepsi ortadan kalkacak. Bu da yeni bir büyüme süreci açısından bence önümüzdeki dönemde önem taşıyor. Dolayısıyla dediklerinize tamamen katılıyorum; ama zaten onlar, bunun entegral bir parçası olmak zorunda ve sürekli olarak onları, öyle tartışıyor olmamız lazım.

Şimdi lafı kesmeden bir şey daha ekleyeceğim. Erinç'in dediği bir şeye, bir şey söylemek zorundayım. Faizlerle ilgili olan bölümüne değil. Niye 69 faiz alır? Faizlerle

ilgili bir grafiğim vardı, onun üzerine biraz tartışacaktım; ama şimdi ona hiç girmeyelim. Yalnız şunu dikkate almak lazım: Programa bir faiz oranı koyuyorsanız, bir iktisat politikası tasarlarken bir faiz varsayımı koymak zorundaysanız, oraya olabilecek bir rakamı koymanız gerekiyor. Bir kere öncelikle olmayacak bir şeyi koymamanız gerekiyor. Bu, bur. Bunu, bu kadarla geçeyim.

İkincisi; Erinc demin finansal liberilizasyonun 3 unsurunu saydı, “Türkiye’de gereken hedeflere ulaşamadık” dedi. Doğru. Mesela IMF’nin baş iktisatçısı Kenet Robop’un 17 Mart 2003’te yazdığı paper’ın ana sorusu tazen şu: “Bu kadar sağlam teorik temellere dayanıyor olmasına rağmen, finansal liberilizasyon niye kendisinden beklenen büyüme sonuçlarını geçtiğimiz 20 yıllık uygulamada yaratamamıştır?” Zaten konuştukları soru bu, üzerinde tartıştıkları konu bu. Bu tartışmadan sonra gelinen nokta; büyüme iktisadında bizim şimdi geldiğimiz noktaysa, kurumların, kurumsal yapıların, ülkeler arasındaki farklılıklar açısından önemi.

Eskiden iktisat literatürü bize, bizim gibi ülkeler açısından şunu anlatırdı: Bu Capital Output’ Ratio ların yükseltilmesi gerekir. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerin bir sermaye açığı problemi vardır. Biran evvel bunun kapatılması lazımdır. O zaman da böyle bir kontekste baktığınızda, başkalarının tasarruflarından pay alarak bu açığınızı kapatmaya çalışmanız çok mantıklı bir yaklaşımdı; ama şimdi geldiğimiz noktada iktisat literatürü de, bu problem görülmüş olduğu için “toplam faktör verimliliği” diye yeni bir açıdan bakıyor. O zaman da neler öne çıkıyor? İşte bu örgütlenme biçimi, örgütlenme yapısı, o ülkedeki kurumsal yapı.

Bu programa da bakarsanız, aslında bu, bizim ülkede kamuda kurumsallaşmayı gerçekleştirmeye çalışan bir program. Eksiği varsa, işte onları yerine koymamız, tamamlamamız lazım, kamuda kurumsallaşmayı sağlamak için tasarımında bir eksiklik varsa, onu eklememiz lazım; ama bunun yanında bir de özel sektörde kurumsallaşmanın, bu kayıt dışılık problemlerinin hepsinin ortadan kalması lazım, artık şirketlerimizin olması lazım. Dolayısıyla öyle bakınca, ben bir bütünlük görüyorum. Şimdi tasarımı tam mıdır, çok mu güzel uygulanıyor? Bence değil. Hayat, bütün programlarda önüne bir sürü problem çıkartıyor.

Jeffrey Frankel'ın, Challenge Dergisi Mayıs-Haziran 2003 sayısında çıkacak bir yazısı var. Bir ara **Consul of Economic Adviser**'da; İktisat Danışmanları Konseyinde görev de yapmış. Başlığı da şöyle bir şeydi: Başkanla görüş ayrılığına düşen bir danışman ne yapar? Başlığı da böyle. Sonunda içerisinde tartıştığı birkaç şey var. Bence diğerlerini geçelim; ama bence bir nokta önemli. Kamudaki problemler üzerine konuşurken, borç çevrilebilirliği üzerine konuşurken, benim gibi de dışardan konuşurken, -ben geldiğimde son 1,5 yılda böyle bir şeyi gördüğüm için şimdi bu lafın ne manaya geldiğini daha iyi anlıyorum- bence kamudaki bürokratlardan, doktoralı iktisatçıların daha zeki olduklarını düşünmememiz gerekiyor. Bence bürokratlarımız, problemler üzerine düşünüyorlardır. Dediğiniz gibi olanları da var; ama aynı zamanda bence çok yetkinler. Bu problemlerin hepsini zaten görüyor. Eksik bırakılan yerleri olabilir; ama bence en önemlisi, bunun anlatılması lazım. Değişeceksek, hayat biçimimiz değişecekse, zihniyetimiz değişecekse, siyasetten taleplerimiz değişecekse, bu değişimin ne olduğunu anlatmamız lazım, geleceğimizle, büyümeyle bunun nasıl alakalı olduğunu anlatıyor olmamız lazım.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Sanıyorum bir soru daha alabiliriz.

NECMETTİN DEDE- Efendim, başta Sayın Haberal olmak üzere bu güzel paneli hazırlayanlara teşekkür ediyoruz.

Hocam, konuşmasında bir konuyu arz ettiler, "fazla müşterimiz yok" dediler. Doğrudur. Başkent Ankara'da hâlâ bu gibi güzel panellerden bizi haberdar edecek kurum ve kuruluşları göremiyoruz. Öğretmenlerime, hocalarıma bir konuyu arz etmek istiyorum. öğrencilerimizin bu gibi güzel panellere sevk edilmesi konusunda derslerde öğrencilere telkinde bulunsunlar efendim. Öğrencilerimiz kahvelerde, sinemalarda. Bu gibi güzel panellerde Türkiye'nin geleceğini hakkında istişarede bulunmamalarına ben kendim adıma, çocuklarım adına, torunlarım adına üzülüyorum.

Tabii çok güzel dertleşme; ama bu dertleşmede, inanıyorum ki siyasi bir uzantıya doğru gidilmemenin rahatsızlığı var. Biraz önce Sayın Akarcalı bir konuyu

arz ettiler. Ben de uzun zaman bürokrat ve daha sonra bir parlamenter olarak şunu arz etmek isterim: Ben de 1960 yılında iktisat tahsili yapan biriyim. Şimdi konu bürokrata yüklendiği zaman, acaba siyasilerin kariyeri, bilgileri, kültürleri devleti idare etmede mahiyetinde çalışan bürokrat kadar kuvvetli miydi, değil miydi, o zaman eşdeğerde bir çalışma vaki miydi, değil miydi, siyasi otoritelerin emri miydi, yoksa bürokratin bilinci miydi? Bu, biraz düşündürür bir konudur kanaatindeyim.

1964 yılında kürsü hocasının fikrini benimseyen asistan ve doçent, kürsü hocası olduğu zaman, hocasının fikirlerinden sarfınazar etmiştir. Biz bunları müşahede ettik. Türkiye'nin geleceğinde istikrarlı biri konunun ortaya getirilmesinde herkesin "amin" demesi noktasına gelinemedi.

Sayın Ferhat Emil Hocamız çok güzel bir şey söyledi. Hasta ne zaman taburcu olacak? Ben mi taburcu olacağım, beni taburcu mu edecekler, iyileştirdiler mi, yoksa ben kendi kendime mi iyileştirdim? Türkiye'de biz artık "taburcu olduk" mu diyeceğiz, yoksa IMF'ye karşı bir düşünceyi her zeminde işleyecek miyiz? Zülfü yare dokunmadan, bir nebze de olsa kendi bürokrasi hudutları içinde bunu söyleyebilir miyiz?

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Biz teşekkür ederiz.

Sayın Sak.

Doç. Dr. GÜVEN SAK- Bence siz bu soruyu sormadığınız gün, onun yerine bir sivil toplum kuruluşuna, bir siyasi partiye, bir yere katılıp, bu konularda tartışma açıp, daha çok soru sorduğunuz gün, zaten taburcu olma yolunda bayağı mesafe kaydetmiş olacağız. Ben, ona inanıyorum.

FERHAT EMİL- Burası Başkent Üniversitesi Hastanesi. Ben de haddim olmayarak tıbbi terimlerle söyleyeyim. Şu anda yoğun bakımdan çıkmış, nekahet dönemini atlatıp biraz ayağa kalkma durumundayız; ama yaramazlık yapıp, tekrar terli terli su içer ve eski hayat tarzımıza dönmeye çalışırsak hiçbir zaman bu koma

durumundan çıkamayız. Onun için bundan sonra çok dikkatli olmak lazım, üşütmemek lazım, terli terli su içmemek lazım.

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Efendim ben, panelistlere teşekkür ediyorum. Paneli kapatıyorum; fakat oturumu kapatmıyorum. Sayın Rektörümüz buradalar. Sanıyorum bir şeyler söylemek arzu ederler.

Prof. Dr. MEHMET HABERAL (Başkent Üniversitesi Rektörü)- Değerli arkadaşlar, burada herkes konuşurken ben düşündüm tabii. Dedim ki “eğer ben hastalara böyle bakarsam, hastalar hep masada kalır” Herhalde ameliyatı biraz daha acil yapmak lazım. Bu konular, benim konularım değil. Zaten bunu baştan söyledim. Ekonominin bu kadar hocaları, bu kadar ekonomiyi bilen kişiler varken burada varken, benim burada kalkıp da şöyle olsun, böyle olsun demek gibi bir durumum olamaz.

Tabii şu var: Bu ülke bizim, iyisiyle de bizim, kötüsüyle de bizim. Sayın Akarcalı öyle bir soru sordu ki, şimdi ben de Sayın Akarcalı’ya bir soru sormak durumunda kalacağım; ama sormayacağım.

Bülent Akarcalı- Her sorunun bir cevabı vardır.

Prof. Dr. MEHMET HABERAL- Mutlaka.

Sayın Akarcalı ile ben, Sağlık Bakanı olduğu zaman iyi de çalıştık ve o zamandan tanıştık. Dolayısıyla ta o zamandan beri gelen sıkıntılar var; ama özetle bu problemler, gerçekten bizim problemimiz. O hata yaptı, bu hata yaptı, şu hata yapıyor, bu hata yapıyor. Kim yaparsa yapsın, ben hep şunu söylüyorum: Aydan insanlar gelip de bu ülkeyi düzeltmeyecek. Kusura bakmayın, elin adamı gelip de bu ülkeyi düzeltmeyecek. Hayale kapılmayalım. Kim yapacak? Biz yapacağız canım.

Bu kadar doktor var. Ben, gerçekten doktorem; ama ekonominin doktorları burada. Ben, “lütfen teşhisi koyun da tedaviyi yapın” diyorum. O yapsın, bu yapsın meselesi değil. Ülke, hakikaten ekonomik olarak hasta. Atatürk; “Biz zaferi kazandık;

ama esas zafer ekonomiyle olur” diye boşuna demedi. Yolu ne? Çalışmak değerli arkadaşlarım. Bunun başka bir yolu yok.

Öyle diyelim, böyle diyelim, hiçbirimizin, burada oturanların hiçbirisinin mazeret beyan etmeye hakkı yok. Biz, “bürokrat şöyle yaptı, politikacı böyle yaptı” diyoruz. Bunlar bizim insanlarımız, kötü de yapsa, iyi de yapsa bizim insanlarımız. Onun için geliniz, yol yakınken her birimiz bu ülkeye bir çivi çakalım. O zaman AB’ye, “aman ne olur bizi buraya bir alsanız” demeyeceğiz, tam tersine onlar “ne olur buraya gelin” diyecekler.

Kusura bakmayın, övünmek gibi olacak; ama bugün herkes “Başkan, ne olur buraya gelsen” diyor. Kusura bakmayın, bunu uluslararası söylüyor, ben söylemiyorum. “Aman ne olur buraya gelseniz. Bu işler nasıl oluyor?” diyorlar. Demek ki bu ülkede, bunlar oluyor. Onun için biz çalışalım da, şu başkaları da bize; “şu çalışmanızı da bize öğretin” desinler. Bu ülkenin, buna ihtiyacı var. Benim inancım bu.

Öyle zamanlar oldu ki, dolar 48 liraya çıktı, kıyamet kopardık. Dolar 2 bin liraya çıktı, kıyamet kopardık. Bunları maalesef hepimiz yaşadık. Ben, politikacılara biraz daha fazla yakın olduğum için, biraz daha fazla yaşadım. Meydanlara çıktık, oralarda bağırдық. Bugün dolar ne kadar? 2 milyona çıktı, biz hâlâ “Öyle mi, böyle mi?” diyoruz. Bunları bırakalım, şöyle bir kendimize gelelim. Bir çalışalım da, şöyle kayaların üstünde nasıl işler yapılıyor görelim.

Ben, Kudüs’e gittim, adamları gördüm ki, kocaman kum yığınlarının üstüne evler kurulmuş, aşağıda kum. “Ne oluyor, bunu niye bu tepede kurdunuz?” dedim. Adamlar “Bunu buraya kurduk. Şimdi İsraililer gelecek, bu kum tarlasını ağaçlandıracak” dediler. Tel-Aviv’den Kudüs’e giderken, oralar orman olmuş. Burası neydi? Kum tarlasıydı, çöldü.

Bunu görünce ben kendime şunu söyledim: “Mehmet Haberal, İsraili kumda ağaç yetiştiriyorsa, sen de kayalar üzerinde yetiştireceksin” dedim. Çok şükür Başkent Üniversitesi kayaların üzerinde ağaç yetiştiriyor, bu ülke yapıyor. Bu söylediğimiz iş nihayet para, paranın geleceği yer de çalışmaktır. Eğer çalışırsak,

bunların hepsini yaparız değerli arkadaşlar. Onun için yol yakınken gelin 24 saat çalışalım. Bu, Başkent Üniversitesi'nin parolası.

Şimdi burada oturan arkadaşlarım, Ayfer Hanım bu işe dahil, Ali Bey dahil, "Başkentin kuralı; hafta 7 gün, gün 24 saat" dedik. Ben 2 gün önce Amerika'dan geldim. Amerikalılar bana "Bu işler nasıl oluyor?" diye sordular. Bakın, bana birisi "burada çalışacağız" dediği zaman, ona verdiğim 2 cevap var. Bir; benimle çalışmak zordur. İki; Başkent'in parolası hafta 7 gün, gün 24 saattir. Turgut Bey dahil, burada oturan arkadaşlarım dahil herkes burada 24 hazırdır. Türkiye'nin geleceği de bu. Türkiye, 24 saat çalışmak zorunda. Hiç kimse de "elin atamı gelecek de, Türkiye'yi buraya getirecek" diye hayale kapılmasın. Benim görüşüm bu.

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Efendim, paneli kapatıyorum. 3 saatten beri sabırla dinlediğiniz hepinize teşekkür ediyorum.

.....0.....